

صابری و مهجازی شیعی

م. حسن علی عومر

زانکۆی کەرکوک / کۆلیژی پەرۆه‌رده بۆ زانسته مرۆفایه‌تییه‌کان

صابري والحاز الشعري

م. حسن علي عمر

جامعة كركوك/كلية التربية للعلوم الإنسانية

SABERI AND MUHJAZI SHIRI

Lect. Hassan Ali Omar

Kirkuk University\ College of Education for Humanitarian
Sciences

hassnali@uokirkuk.edu.iq

بهشی یه‌که‌م

باسی یه‌که‌م: ناساندنی درووست و خوازه

درووسته:

له زانستی روونبێژی ئه‌وهی که گرنه‌گه، بریتیه له خوازه بهر له راستی، به حوکمی ئه‌وهی خوازه بریتیه لهو جیاوازییهی که له رێگا و ئاوێته‌بوون دێته ئاراوه له سه‌ر بنه‌مای روونی رێنمایی له‌سه‌ر واتای مه‌به‌ست، که‌چی راستی جیاوازی تیدا ناهێته ئاراوه، چونکه نیشانه‌کان نه‌گۆڕو چه‌سپاوو ناگۆردرێت و ئاخێور به یه‌کجار ده‌ریدرێت، هه‌روه‌ها واییوست ده‌کات بۆ تیگه‌شتن له نیوان مرۆقه‌کان ده‌بێت بۆ هه‌ر شتیک ناویکی تایبه‌تی هه‌بێت، تاكو نیشانه‌یه‌ک بێت له‌سه‌ری، گه‌ر ناوی شتیک هێنرا به‌پێی ئه‌و ناوه‌وه ئه‌و شته دیاربهری، ئه‌وه‌کات

به پيی ئەو ناووه مروف ناوی شتهكان دهزانی، واتا وشهكان نيشانهيه بۆی، به پيی ئەمانه دهگهين بهوهی که وشه خۆی له خۆی دا له پرووی واتاو به دوو شیوه دهردهكهوئیت، وشهه دروست و خوازه، بۆیه کاتێ وشهه خوازه دهناسيئين پيويسته له سهههتادا دهستنيشانی بکهين وشهه دروست چي دهگهينيئت، پاشان خوازهش چي دهگهينيئت، "حهقيقهت سيفهتيکه له سهه کيشي فه عيل ديئت و بهواتای فاعله واته حهقيق بهواتای حاق، واته حهقيق بهواتای مهحقوق ديئت، ئەويش له مافی شتيک دهبيت گهر سهلميندرا، راستيش ليرهدا چه سپاوه، ئيتر حهقيقهت له پرووی زمان دا سهلماندن و چه سپاندنه" (د.وداد نوفل: ٢٠١٥م: ٤٥).

گهر بچينه سهه ئەوهي بزانيين دروست له زاراوهدا چي دهگهينيئ دهبينين د.بسيوني دهربارهی دروسته له پرووی زاراووه وا دهديوئت "حهقيقهت ئەو زاراوهميه که له ميانهه دهربريني ئاخيوهره که يه زاراوهمه بۆ دانراوه" (د.بسيوني عبدالفتاح الفيود: ٢٠١٠م: ١٢٧). وه د.احمد مطلوب وه د.کامل حسن البصير به شيويهه که گشتي دهربارهی دروسته وا دهدين "هموو رستهيه که دادهنريئت له سهه ئەونه مایه دادهنريئت که له نهرددا بۆ دانراوه وه بهو شيويهه که له بيروه زردايه وه چي وشووني خۆی دا بيت" (د.احمد مطلوب ود.کامل حسن البصير: ٢٠٠٦م: ٣٢١). ههروه ها له روانگه ي نووسه رانی فارسيش بۆ حهقيقهت بهم شيويهه دهناسري "له راستی دا دوو بيژه ههه که بهکار هيئراون له واتاييکدا که ئەوه دهگهينيئت بيژه له زاراوهدا دواندردا بۆ ئەو واتايه دانراوه، واتا له زاراوهدا له کاتي قسهوباسدا بۆ ئەو مهبهسته بهکارديئت و ئەو واتايش که ناخی بابتهکيه مهبهستی سهههه کی قسهکهريه" (محمد خليل جاني: ١٣٥٣ک: ٢٨٥). ههروه ها د.عبدالواحد سهبارت به دروست دهبيئيئت "دروست و خوازه: بهکارهينانی وشهيه به واتای فرههنگی خۆی، دروست و نادروستی ههوال پيهوهسته به تيروانيين و

باوهری خودی قسه‌کەر، واته راستی تهنه‌ها ئه‌وه نییه له‌گه‌ڵ واقع یه‌کسان بی‌ت، به‌لکو په‌یوه‌سته به باوهری قسه‌کەر" (د. عبدالواحد مشیر دزهی: ۲۰۱۵: ۵۸).

د. ئه‌حمهد پارسا ده‌لێت "راسته‌قینه به‌شیکی زووری ئه‌و ووشانه‌ن که له نووسین و قسه‌کردندا که‌لکیان لێ وهرده‌گیرین هه‌ر بۆ مانایه دروست کران و مانای قامووسیشان پێ ده‌گوتری، واته له نێو فهره‌هنگیکی وشه‌دا به‌ چ مانایه‌ک هاتبێ له راستیشدا هه‌ر به‌و مانایه که‌لکی لێ وهرده‌گیرێ" (د. سه‌ید ئه‌حمهد پارسا: ۲۰۱۸: ۵۷). گه‌ر بروانینه کتیی به‌هاری ره‌وانیژی ده‌بینین (موحسین ئه‌حمهد) ده‌رباره‌ی دروست ده‌بیژیت "دروست واته به‌کاره‌ینانی وشه‌یه له مانای بنه‌ره‌تی خۆی" (موحسین ئه‌حمهد می‌گه‌ی گه‌ردی: ۲۰۱۳: ۱۶۳). هه‌روه‌ها به‌رای رۆکان گوریل شعی بۆ دروست ده‌لێت: "دروست بریتیه له‌و وشه‌یه‌ی له‌و واتایه‌ی که له راستیدا بۆی دانراوه بۆ نمونه وه‌ک ئه‌وه‌ی بلێن مانگ یان گۆل، په‌پووله.. که ئه‌مانه واتای دروستی خۆیان هه‌یه‌و مه‌به‌ستمان ئه‌و شته شته‌که خۆیه‌تی، به‌لام هاتوو ئه‌م وشانه بۆ واتای راسته‌قینه‌ی خۆیان نه‌هاتوون و له پال واتای خۆیان بۆ واتایه‌کی تر به‌کارهاتوون، ئه‌وا له واتا دروسته‌که‌ی خۆیان دوور ده‌که‌ونه‌وه‌و ده‌بن به‌خوزه" (رۆکان گوریل شعی: ۲۰۱۴: ۱۴). جیاوازییه‌کیش هه‌یه له نێوان دروست و خوزه "دروست یا حه‌قیقه‌ت رۆژانه بۆ به‌ریوه‌بردنی کاری سه‌ره‌کی زمان به‌کارده‌یت، به‌نموونه‌ی ئاگاداربوون و به‌یه‌ک گه‌شتن، که‌چی خوزه بۆ مه‌به‌ستی ره‌وانی وچه‌ندینی تر به‌کار ده‌هێنریت وه‌کو پێهه‌ل‌دان و رسواکردن و میهره‌بانی و واتا" (ربیع بن مخلوف: ۲۰۱۸: ۹۵).

وه‌کو له‌م دێره‌ی صابری دا.

{حه‌سه‌رت له‌دلم ما‌که شه‌وی بی و له‌خه‌ودا}

{صابری "به‌خه‌به‌ر بی له‌ زه‌ی تاس و هه‌یاسه‌ت" (دص: ۶۷)}

لهم دیره‌دا وشه‌ی خه‌و بۆ واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی هاتوو، چونکه کاتئ شاعیر ده‌لئیت: به‌خه‌بر بئیم له زه‌ی تاس و هه‌یاسه‌ت، بئگومان واتای ته‌واو ده‌گه‌ینئ که وشه‌ی خه‌و بۆ واتا راسته‌قینه‌که‌ی خو‌ی هاتوو که نووسته‌. هه‌روه‌ها له دیریک‌ی تر‌دا یابری ده‌لئیت:

{بۆ ته‌ماش‌ا کردنت جانا که‌روحم هاته‌ لئو}

{ئه‌ی (نیم) روژئ به‌رموو ئه‌م شه‌وی هه‌جرانه‌ به‌س}{دص: ١٠٠}

وشه‌ی (روژ) لهم دیره‌دا بۆ واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی به‌کاره‌اتوو، چونکه کاتئ شاعیر ده‌لئیت: بۆ ته‌ماش‌ا کردنت جانا که‌ روحم هاته‌ لئو، بئگومان واتای ته‌واو ده‌گه‌ینئ که وشه‌ی روژه‌ به‌ه‌و‌ی ئه‌وه‌ی به‌ روژ به‌ چاو روونی شته‌کان ده‌بهرین.

خوازه: خوازه‌ جگه‌ له زاره‌وه‌یه‌کی نئو هونه‌ری ره‌وانیژییه‌، زاره‌وه‌یه‌کی زمانه‌وانی گرنه‌گه‌ و به‌ چه‌ندین شیوه‌ پئناسه‌ی کراوه‌، له‌وانه‌ عه‌ره‌ب به‌ زاره‌وه‌ی (المجاز) ده‌یناسینئ، وه‌ له‌ زمانئ ئینگلیزیدا (Metaphor) بۆ دانراوه‌، که‌ به‌ پئچه‌وانه‌ی راستیه‌ (الحقیقه‌) هاتوو، واتا گه‌ر راستیه‌ به‌م شیوه‌یه‌ پئناسه‌ی که‌ین که‌ واتای وشه‌یه‌که‌ بۆ واتای دروستی خو‌ی به‌کاره‌اتبئیت. واته‌ ده‌بئیت به‌لئین خوازه‌ش پئچه‌وانه‌ی راستیه‌و، بۆ واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی به‌کارنه‌هاتوو، وه‌ "(ئه‌لیگوری) (ALLEGORIE): به‌گشتی مه‌جاز له‌ پئناسه‌کردنیدا به‌ ره‌مز به‌راورد ده‌کرئ، ئه‌م به‌راوردکرنه‌ش لۆژیک‌ی و وێرای لیک‌وئینه‌وه‌ ورده‌کاری هاتوو" (د.موحسین ئه‌حمده‌ عومه‌ر: ٢٠١٢: ٢٥٣). ئیتر ئه‌لیگوریا هه‌ر وشه‌یه‌کی یۆنانیه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی تر بوئرئ، ئه‌مه‌ش هه‌رشیه‌ ده‌هرینه‌ی هونه‌ریه‌ وتن به‌شیوه‌یه‌کی تره‌ له‌ باتی ئه‌وه‌ی مه‌به‌ستیک راسته‌وخۆ بوئرئ، به‌ه‌و‌ی وینه‌یه‌که‌وه‌، بیریک‌ یان ئه‌ندیشه‌یه‌که‌ ده‌ر ده‌بردئ "(په‌ته‌ره‌الیه‌رگ ودانه‌رانی تر، و: ئه‌نوه‌ر قادر مح‌م‌د: ٢٠١٨: ٧٤). له‌ پئناسه‌ی تری خوازه‌دا که‌ زانایانی ره‌وانیژی خسته‌ویانه‌ته‌روو هاتوو که‌ خوازه‌ "بریتیه‌

له بهکارهینانی وشهیهک بو واتایهکی تر جگه له واتا راستهقینهکهی خۆی که بو دانهراوه، به هۆی بوونی پهیوهندییهکهوه له نیوان واتا راستهقینهکهو خوازهمیهکهیدا" (د. محمد علی سلطانی: ۲۰۰۸ ز: ۱۱۷)

سهبارت بهخوازه گهردی دهلیت خوازه" بریتیه لهوهی که وشهیهک بو مانای دروستی خۆی بهکار نهبرئ بهلکو بو مانایهکی تر بخوازرئ و مههستیکی تر بگهیهنیت" (عهیز گهردی: ۹۷۲ ز: ۶۷). بهلام ماموستا سوجادی که باس له خوازه دهکات و ئاماژهی بو دهکات" ئهو وشهیهیه له کاتی خۆیا بو گوزاریهکی تایبهتی دانهراوه، ئهو گوزاریهیه بووه بهگوزاریهکی راستهو راستی وشهکه، ئیسته که هینراوهو گوێزراوهتهوه بو گوزاریهکی تر" (عهلادین سوجادی: ۹۷۸ ز: ۵۶). ئیدی عبدالسلام سالاریش وابو خوازه دهروانی" مههست لهو خوازهمیهیه که سنووری زمان تینهپهرینیت، لهم جوهردا وشه خواستراوهکه له پیکهاتهی رستهکهدا له وشهیهکهدا بهرجهسته دهیت، بهلام خوازهی (عهقلى) له وشهیهکهدا بهرجهسته نابیت، بهلکو له پیکهاتهی تیکرای رستهکهدا بهرجهسته دهیت" (عبدالسلام سالار: ۲۰۰۳ ز: ۵۳). ههروهها بو خوازه رای تر ههیه وهک" بهکارهینانی وشهیهک بو واتایهک جیا له واتا بنهرتی و فهرههنگیهکهی، بهمهرجی پهیوهندییهک له نیوان ههردوو وشهکه ههیت، ئهگهر پهیوهندییهکه لیکچواندن بیت دهیته (خواستن). ئهگهر نا دهیته (خوازه)، که گواستهوهی واتایه له واتای باوهوه بو واتایهکی نوێ" (د. عبدالواحد مشیر دزهی: ۲۰۱۵ ز: ۸۶).

ههزارفهقی وای بو دهمچیت" خوازه ئهوهیه که وشهیهکه بهکارهاتوه بهواتای راستهقینهی خۆی نا بهلکو بو واتایهکی تر لهبر پهیوهندییهک که ههمیشه گوێراوه و بیکوتاییه له نیوان وشهکاندا شتیک له بابتهی ئارزوومندی تیدایهوه بهپیی کات و شوین و کولتور دهگوێت، بههۆی نیشانهیهکیشهوه که ریگهی ئهوهمان پیشان دهدات ئهو وشه بهکارهینراوه مههست لئی واتا راستهقینهکهی خۆی

نییهو خوازراوهو واتایهکی تری هیه" (هزار فقهی سلیمان: ٢٠١٤ ز: ١٠٥). وههروهه گهر زیاتر لهسه پیناسهی خوزه بدوین دهبنین د. محمد بکر و پیناسهی کردوه" ئهو رهگزه بهو پییهی ترازانیکی سیمانتیکیه لهبنیاتی وشه دا سیسته میکی بازنیی داخراوی هیه به ده برینیکی پرونتر پیوهندی نیوان وشه مهجازیه کهو نیشانکراوه که پیوهندییهکی لوجیکیه، له بهر ئهو هویه شه سنووری ترازانه کان له رهگزه دا تهنگ و دیارکراوه" (د. محمد مه د بهکر: ٢٠٠٤ ز: ٧٣).

عبدوللا خدر مهلودیش وای بو ئهروانی" ههر وشه یهک بو واتای دروست و راستی خو ی بهکار نه هیندری، به لکو واتاو مه بهستی تر بگهیه نی بهمه ده لئین خوزه" (عبدوللا خدر مهلوود: ٢٠٠٤ ز: ١٥٢). وه ماموستا مهسعوود چه لکی ده لئیت خوزه واته" خوزه بیژیه که ل جهی خو یی دروست نه هاتیه بکارهینان و ژینگه ها دیارکریدا، ئانگو بیژه هه لگزی دوو واتایانه ئیک راستیهو یادی خوزه ییهو به لگه یهک هیه بو مروقی رامانا خوزه یی ده که ته مه بهست" (مهسعوود یاسین چه لکی: ٢٠١٢ ز: ٧٨). واته خوزه" مهجاز له سه ر بنه مای په یوهندی و وینه ی ره مزی دامه زراوه، ههروهه میتافور جوړه لیکچواندنیکه که یه کی که له بنه رته سه ره کییه کانی لادراوه، بهم جوړه میتافور له سه ر بنه مای دوو بنه رته دابهش ده کری" (د. روژان نوری عبدوللا: سال نییه: ٦٠). ههر سه بارت به خوزه گهر به مانه یی رایه کی تر به خینه روو ده بنینین یوسف علی محمد بهم شیویه له سه ری ده دویت" شیوه ده برینیکی هونه رییه له بری ئه وهی ماناو مه بهستی که راسته وخو بووتریت، ئهوا به وهی وینه یه کی هونه ری بهر یان بیرو هیزریک ده رده بریت" (یوسف علی محمد: ٢٠١٤ ز: ٨٦). واته له کوکرده وهی ئه و راو بوچوونانو پیناسانه دا ده گه ین به وهی که هه موو پوچوونه کان هاوبه شییان تیدایه و له یه که وه نزیکن و تیروانینیکی دیاریکراو ده هینه بهرچاو بو خوزه، که ئه ویش بریتیه له وهی که چوون (دروست) بریتیه له به کارهینانی وشه یه که له بنجینه دا بوی دانراوه وشه که بو

واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی به‌کاره‌ینرابیت، به‌لام(خوازه)بریتیه له به‌کاره‌ینانی وشه‌یه‌که له بنجینه‌دا بو واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی دانه‌راومه وشک‌ش بو واتای خو‌ی به‌کارنه‌ه‌ینرابیت. وه‌کو صابری ده‌ل‌یت:

{له‌خه‌و هه‌ل‌سه بش‌وره ده‌ست و چ‌اوت}{ته‌ماش‌ایه‌کی ئه‌سراری
خوداکه}{(دص: ۱۷۶)}

که ده‌ل‌یت (له‌خه‌و هه‌ل‌سه)بی‌گومان خه‌و بو واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی نه‌هات‌وه که (نووسته) به‌ل‌کو بو ده‌ریرینی مه‌به‌ستی‌کی تر به‌کارهات‌وه که غه‌فله‌تی و بی‌ئاگاییه، چون‌که نه‌ه‌ینییه‌کانی خودا به‌چ‌اوی ئاسایی مرو‌ف نابین‌ی به‌ل‌کو به‌بیری و ه‌وش هه‌ست و در‌کی پ‌یده‌کر‌یت. یان شاعیر له‌د‌یر‌یکی تر ده‌ل‌یت:

{شه‌وی گه‌نجی نه‌ما، هه‌ل‌سه له‌خه‌و، سه‌یریکه ئاو‌ینه}

{ئه‌لی:ئه‌ی پیری نازیره‌ک، هه‌تا که‌ی خویی جاهیلی؟}{(دص: ۲۰۰)}

به‌هه‌مان شی‌وه کات‌ی ده‌ل‌یت (هه‌ل‌سه له‌خه‌و)بی‌گومان خه‌و بو واتای راسته‌قینه‌ی خو‌ی نه‌هات‌وه که (نووسته) به‌ل‌کو بو ده‌ریرینی مه‌به‌ستی‌کی تر به‌کارهات‌وه که غه‌فله‌تی و بی‌ئاگاییه، چون‌که وشه‌ی شه‌وی گه‌نجی نه‌ما ل‌یره‌دا واته ته‌مه‌نی گه‌نجی نه‌ماو ئاگادارکردنه‌وشه بو ته‌مه‌ن گه‌وره‌یی و نزیک‌بوونه‌وه له‌کو‌تایی ژیان، وه‌در‌کردن پ‌ی. خوازه‌ش دوو جو‌ری سه‌رکین (۱.خوازه‌ی ژیری_ ۲.خوازه‌ی زمانی).

باسی دووهم: خوازه‌ی ژیری و جو‌ره‌کانی:

خوازه‌ی ژیری(المجاز العقی): به‌زمانی عه‌ره‌بی(مه‌جاری ئیسنادی)پ‌ی ده‌گو‌تر‌یت. ئه‌م‌یش بریتیه له‌دانه‌پ‌الی کار، یان ئه‌وه‌ی له‌واتادا وه‌کو ئه‌و وایه، بو غه‌یری خاوه‌نی دروستی خو‌ی، له‌به‌ر په‌یوه‌ندییه‌ک، له‌گه‌ل بوونی قه‌رینه‌یی‌ک ر‌یگ‌ری بکات له‌وه‌ی ئه‌ودانه‌پ‌اله دروست بی‌ت، که‌واته ئه‌م جو‌ره خوازه‌یه به‌خسته

پالدا پیکدیت، ههروهه خاوه "بریتیه لهوی کاریک یان فرمانیک دهردیه پال کەسیک که بکەری راستەقینە ئو کاره نییه بههوی بوونی پهیوهندییه کهوه، لهگەل بوونی نیشانهیهکی ژیرییدا که ریگەر له راستی دانه پالەکه" (د. محمد علی سلگانی: ٢٠٠٨م: ١١٧). ههروهه ههردوو نووسەری عەرەب علی جارم و میگفی رمین وای بو دهچن "بریتیه له دانهپالی کردار یان به پیی واتای بو بهر لهوی پهیوهندی ههیت لهگەل نیشانهیهک و نههیشتی له خواستی دانهپالی حەقیقەتی" (علی الجارم و مسطفی امین: ٢٠٠٧م: ١٥٢). له ئیو نووسەری کوردیش راو بووونی خویان ههیه دهربارهی خوازی ژیری، ئهوهتا ماموستا علاء الدین سجادی دهلێت "خوازی ژیری ئهوهیه که نسهتی شتیک بدیهت لای شتیکی تر که ئهم نسهته له راستی دا حق نییه لهو بدری" (علاء الدین سجادی: ١٩٦٧ز: ٩٣). ههه سهبارته بهم جوهره عزیز گهردی بهم شیویهیه پیناسهی دهکات "خوازی ژیری بریتیه لهوه کهشتیک بدیهت پال شتیکی تر که له راستیدا حق نهییت بدیهت ئهوه، وهکو (ئەسکەندەر لهشکرهکی دارای شکاند) وهههه ههه بهتهنها ئەسکەندەر چهکی ههکرتبی و دوژمنی بهزاندییت، بوی ههیه ههه شهڕیشی نهکردییت بهلام ئهوهنده ههیه ئهوه فهرمانی بهسهربازەکان داوه بو لیدان و رەتاندنی دوژمن" (عەزیز گەردی: ١٩٧٢: ٨٦). وه ئهگەر بهروانین بو خوازه له ریگای عهقلهوه دهبینین "خوازه له ریگای عهقلهوه لهوشیهکدا بهرجهسته نابیت، بهلکو له پیکهاتهی تیکرای رستهکهدا بهرجهسته دهییت" (عبدالسلام سالار: ٢٠٠٣ز: ٥٣). وه د. عبدالواحد مشیر دزهیی دهربارهی خوازی ژیری دهوینت "خوازی ژیری دانهپالی وشهیهک به وشهیهکی تره مافی درانه پالی نهی، ئهگەر لهبهه پهیوهندی نیوانیان نهییت" (د. عبدالواحد مشیر دزهیی: ٢٠١٥ز: ٨٨). وه بهوچوونی جههفهر قارهمانی خوازی ژیری وانه "رهپال دانی شتیک به شتیکی تره دروستی ئهم رهپال دانه به پیی ئاوهز وهرناگیریت و ناسهلمینریت و دهی جوړیک خوازه بژمیردریت وهک رهپال دانی کار به بکەری ناراستهقینهوه، وهک ئاسمان

گریا" (جه عفر قارهمانی: ۲۰۱۸ ز: ۷۲). سهارهت خوازهی ژیری دلدار ابراهیم احمد و هاورپانیی و بوی دهچن "خوازهی ژیری واته بابتهی سهرکی دقن جوری مهجاریدا ئهوهکو پشبهستن ل سهر تشتهکی دهیتهکرن، ئهو ژی چاووگ، یان کارا.... هتد، ئهف پشبهستنه ژی راتیا دهریرینا مهبهست پی ههی ددهته دیارکرن، ئانکو جیاوازی قی جوری مهجاری ل گهل جوری دی ئهوهکو پهقهکا هاریکار دمهجازا عهقلیدا ههیه" (دلدار ابراهیم احمد و هاورپانیی: ۲۰۱۹ ز: ۱۳۱). وهک یابری دهلئیت:

{چراو عومری شهوی (صابر) به سهرجوون} {له مهولا زیگیری بیچوون و چراکه} (دص: ۱۷۷)

شاعیر لیرهدا مهبهستی لهوه دی که تههمنی گهنچی و شهوانی بیداری بهسهرجوو، وه ئیستا کاتی زیگیری بی ژماره یه له ژیر رووناکی چرادایه، ئهگهر برونین وشه چرای یهکهه بۆ مهبهستی راستهقینهی خوی به کار نههاتوو که (ناگر) دیت، بهلکو بۆ واتای جوامنی تههمنی گهنچی بهکارهیناوه. ئهم خوازهیهش بهچهند شیوهیهک خوی پیشان دهدات، به نموونهوه لهسهر چهند شیوهیهکی دهوین.

جۆرهکانی خوازهش به چوندین شیوه دهردهکهون، لیرهدا ئاماژه بۆ چهند جۆریکی دهکهین:

أ-خوازهی هوئی: (سبهی): لهم خوازهیه دا دهبی کهسیک یان شتیک بکریته هو بۆ ئههجام دانی کاریک، وهک عبدولخالق پههیزی دهلئیت "پهیهندی سهبهیهت ئهگهر شتی عیلهت و هوئی پیک هاتنی شتیک تر بی ئهوهلی سههب و دووهههمی موسههبه پی ئهوتتری خوازهی هوئی" (عبدولخالق پههیزی: ۲۰۰۷ ز: ۱۷). ههروهها پهیهندی هوئی واته "ناوی هوکار دههینریت و مهبهستی لئی ئههجام دهری بیت، یان ناو لئ نانی شتیک بهناو هویهکهوه" (ربیع بن مخلوف: ۲۰۱۸ م: ۱۶۷). لیرهدا گهر برونین یابری بهشیوهیهکی جوان بهکاری هیناوه:

{كه روژئ شرع و دينم دى ئه گريان}

{به ههر دوو دهست بهربوبونه سهريان} (دص: ١٥٣)

خوازهى هۆيى لهم دپردها لههويه كه دهلئيت (شرع و دينم دى ئه گريان)، بئ گومان شرع و دين مروّف يان روح لهبر نين تاكو بگريّن به لكو ئهوه مروّفهكانن دهگريّن به هۆي ههلهو تاوانى روژانهيان، ليردها شرع و دين كراوته بكهري خوازهيبى و مروّفيش بكهري درووسته، مهبهسته خوازهيهكه نيوان ههر دوو بكهري درووست و خوازهيبى، خوازهيهكesh هۆييه. يابري بهشيوازيكي تر خوازهى هۆيى بهكارى هئناوه:

{به نوورى ماهى روخسارت شهوى دهيجوور رووناكه}

{به غهمزهى چاوى خون خوارت كهوا خوئى ريژو چالاكه} (دص: ٢٢٣)

خوازهى هۆيى لهم دپردها لههويه كه دهلئيت (به نوورى ماهى روخسارت شهوى دهيجوور رووناكه)، بئ گومان ههمووان دزمانين بههۆي رووناكى مانگه شهو شهوانى تاريك رووناك دهبيتتهوه بهلام ليردها شاعير هوكارهكهى دايهته پال جوانى و شهوقى روومهتى يار. له ههمان كات دا لهنيوه دپري دووهم دا بهههمان شيوه شاعير دهلئيت (به غهمزهى چاوى خون خوارت كهوا خوئى ريژو چالاكه)، ليرهدا هوكارهكهى گهراندپتهوه بو غهمزهى چاوى يار، مهبهسته خوازهيهكه نيوان ههر دوو بكهري درووست و خوازهيبى، خوازهيهكesh هۆييه.

ب- خوازهى شوئنى: لهم خوازهيهدا دهبن شوئنيك بكريته چيى پروودانى كارهكه، واته "ناو شوئى بئنى و مهبهست لئى كهسيك يان شتيك جيى ئهوه شوئنه بيت" (موحسين ئهحمده ميگفي گهردى: ٢٠١٣ ز: ١٧٥). يان بوچوونيكى تر ههيه دهلئيت "ليردها باس له شوئى دهكريت و مهبهست ئهوه خهلكهيه كه لهوه شوئنه دهور دهبينيت، واته: بكهري خوازهيبى شوئنهكهيه، بكهري درووستيش خهلكى شوئنهكهيه

پهوهندی نیوانیشیان شوینه" (د.ئیدریس عهبدوللا: ۲۰۱۳ز: ۱۷۴). وهک ئهم نموونه شیعیه دا:

{وَلَات وَ شَارَى وَ دِيَهَاتَى دَلْ ئَهْمَسَالْ} {پهلهی لیـداوه بیـ مانهندو (امپال)} (دص: ۱۳۳)

خوازی شوینی لهم دیره شیعره دا لهوهیه که دله تهنها گوشت و خوینه به هیچ شیوهیهک ولات و شارو دیی تیدانییه، ههروهها پهله نادات، واته لیـره دا ولات و شارو دی و پهلهش کراوه به بکهری خوازیی و مروقی نیو شارو ولات و دیهاتیش خوازی درووسته مههستهکەش خوازی شوینییه. یان گەر بروانینه ئهم دیره دهبینین خوازی شوینی بهکار هاتووہ.

{خوینی چاوی عاشقانه رووی زهوی نهخشاندهوه}

{زهحمهته سهیلی بههاری نهقشهکهی بشواتهوه} (دص: ۱۷۷)

خوازی شوینی لهم دیره شیعره دا لهوهدايه که فرمیسه که له تهنها گوشت و خوینه ناسکترین ئەندامی لەشی مروّف به هیچ شیوهیهک بیچگه له هیزی بینین هیچ هیزیکی تری تیا دەر ناکهویت، کهچی شاعیر ئاماژه بو ئهوه دهکات که ئەشکی خوینینی چاوی عاشق رووی زهوی چنایی وه نهخشاندهوتی، واته لیـره دا نهخشاندن کراوه به بکهری خوازیی و روومەتی مروّفیش خوازی درووسته مههستهکەش خوازی شوینییه.

ج-خوازی کاتی: واتهلهم خوازیه دا کات دهبیته ساتی روودانی پرۆسهکه. واته"لیـره دا باس له کات دهکریت و مههسته ئهوه خهلهکهیه یان شتهیه که لهنیو ئهوه کاته دهور دهبینیت، واته: بکهری خوازیی کاتهکهیه، بکهری درووستیش خهلهک، یان شتیکی نیوکاتهکهیه پهوهندی نیوانیشیان کاته" (د.ئیدریس

عبداللّا: ٢٠١٣ ز: ١٧٦). واته گهر چاویک بهبهخشینییه ئەم دێره دهبینین کات
بۆته ساتی روودانی بابتهکه:

{هەر کهسی تالبی شهعی تهلهعتی جانانهیی}

{شهو ئهیی خۆلق و رهوشت و سهنععتی پهروانه بی}{(دص: ٢١٠)

واته کارهکه که چاوهروانی کردنی دهركهوتتی جوانی جوانان بیته، دهبیته خو
رهوشتی بهشیوهی پهروانه بیته چونکه پهروانه شهوانه نزیککی ئاگر دهبیته و کهچی
هەر ئهو ئاگرهش پهرو بآلی دهسووتییت، لێرهدا کاتی روودانی رووداوهکه خراوته
پآل شهو که لهلای شاعیر کاتی شهو کاتی دهركهوتتی جوانی یارهو ههروهها
ئهشک رشتتی عاشقه. یان لهم دێرهی تری صابری دا:

{ئێواره که ئهبرۆی هیالته بنوینی}{ئيفتاری شهوی عیدی- نیام سی
رهمهزانه}{(دص: ١٨٢)

واته کارهکه که چاوهروانی کردنی نواندنی ئهبرۆی یاره له ئێواران دا، بۆ
ئهوئهی ئهو شهو ببیته شهوی چهژنی رهمهزان، واته لێرهدا کاتی روودانی نواندن
خراوته پآل ئێواره که لهلای شاعیر کاتی ئێواره کاتی نواندنی ئهبرۆی هیاللی
جوانی یارهو نواندنی ئهبرۆ کراره به بکهری خوازیی و ئيفتار شهوی چهژنی
رهمهزان که مروق ئهنجانی دهدات درووستهو مهبستهکesh خوازی کاتییه.

د-خوازی سهراچاوهیی: واته لهم خوازیهدا فرمان یان ئهوئهی له واتای فرماندایه
دهدریته پآل سهراچاوهکی، واته ئهو چاوگ وشه بنجییهی که فرمانهکهی لی
درووستبووه. ههروهها خوازی سهراچاوهیی بهوه دهناسری که"کار دهدریته پآل
سهراچاوه خوازیهکه بۆ داوای ههمیشهیی کارا بۆ تهواوکردنی وینه رهوانییزیکهو
چهسپاندنی ناوهروک به پاتکردنی بازنهی واتاسازی له میانهی دهمی فهرمانی کارو
سهراچاوه"(ربیع بن مخلوف: ٢٠١٨ م: ١٢١). واته وهک لهم دێرهدا:

{تا بهکمی (عایی) گهری و بی تاعهتی دووری خودا}

{بۆ تهمی نهگرین له بابا ئادهم و دادا حهوا} (دص: ٤٨)

لهنیوهی دیری یهکهمداس باس له دههچوونی مرووف له فرمانهکانی خودای دهکات، واته لهم خوازیهدا فرمان یان نهوهی له واتای فرمانکه دایه دراوته پال سهراوهکهی که نهویش له نیوه دیری دووهم دایه که ههلهی یهکهمی مروفایهتییه له نیو بهههشت کراوه، که ئادهم و حوا له فرمانی خودا دههچوون و پهیرهوهی فرمانی خودای مهزنیان نهکرد، واته نهو چاوگ ووشه بنجییهی که فرمانهکهی لی درووستبووه، که خوازی سهراوهی درووست بووه.

ه-خوازی ژماره: خوازی ژمارهی "نهوهیه بۆ دههیرینی زوری و کهمی شتی مهبهست کهسی دههیر گوزارشت به ژماره بکات" (موحسین نههمهده مستهفا گهردی: ٢٠١٣ ز: ١٧٧). یان بۆچوونیکی تر ههیه "لیرهدا ژمارهیهک دههیرتهروو، بهلام بهوردی خوئی مهبهست نییه، بهلکو مهبهست ریزهیهکی بچووکت، یان گهورهتر له ژماره هاتووکه" (د.ئیدریس عهبدوللا: ٢٠١٣ ز: ١٧٧). وهک لهم دیرهدا که دههکهوئیت:

{بزانن مادهری دنیا که مهمکی نایه دهه زاتی}

{که سهده ههولیش بژی، ههولیش بدا ههولیکی ناداتی} (دص: ٢٢٩)

واته کاره خوازاوه زوری ژمارهکهیه که کاتی شاعیر دهلیت گهر مرووف لههت و تهماهی دونهی کیشیت، هههچهند ههولبدات و هههچهند بژیت سالیکی تری ناداتیته له ژیاندا و، تهنها هه نهوهی دههست دهکهوئیت که خودای مهزنی بۆی نووسیوه، لیرهدا ژمارهی سهده خوازیه بۆ زوری و مهبهستهکهش ریزهیهکی گهورهتره له ژماره هاتووکه. مهبهستهکهش خوازی ژمارهیه. یان وهک لهم دیرهدا:

{(صیاد) بهسهده حیهله دهکهن (صید) ی نههچیران}

{مجموعی بهیهک غه مزهیی ئهو چاوه دهبن رام} (دص: ١٤٦)

واته کاره خوازراوه زۆری ژمارهکویه که کاتی شاعیر دهلّیت (صیاد) به سهد حيله دهکهن (صید) ی نهچیران، واته راوچی بو ئهوی نیچریک راو بکات ههولدهدات چهندین و پیلان دارێژیت بو سهرکهوتی راوهکهی، کهچی جهنابی یار به یهک ئاماژهکردنیک بهچاوی شاعیر راو دهکات، لیرهدا ژمارهی سهد خوازیه بو زۆری و مهبهستهکesh رێژهیهکی گهورهتره له ژماره هاتووکه، مهبهستهکesh خوازیه ژمارهیه.

بهشی دووهم: خوازه له شیعرهکانی صابری دا:

باسی یهکههم: خوازه ی زمانی و جوهرهکانی

خوازه ی زمانی (المجاز اللغوی): بو ناساندنی خوازه ی زمانی چهندین راوبۆچوون هیه وهکو "بریتیه له وشهیهک که بو مانای راستهقینهی خۆی بهکارنایهت، بههۆی بوونی پهیوهندییهکهوه لهگهل نیشانهیهک رێگره که بهواتای درووستی خۆی بێت، پهیوهندی لهنیوان واتای درووستی و خوازهیدا لهوانیه لیکچوون بێت یاخود لیکچوون نهبیت" (علی الجارم و میگفی رمین: ٢٠٠٧م: ٩١). به بۆچوونی نووسهریکی تری عهزهب که (د.احمد احمد بوی) یه دهلّیت خوازه ی زمانی "بریتیه له بهکار هینانی گوشتاریک یان وشهیهک له شوینی خۆی دا نهبیت، بههۆی پهیوهندی له نیوانی مهبهستهکانی دا لیکچواندن نهبیت" (د.احمد احمد بدوی: ٢٠٠٧م: ١٧١). ههر دهربارهی خوازه ی زمانی ماموستا سجادی دهیژیت "خوازه ی زمانی: ئهویه که وشهکه له کاتی دانانیا بو شتیکی تایبهتی دانراوه" (علاء الدین سجادی: ١٩٦٧ز: ٩٣). وهههروهها خوازه ی زمانی "مهجاز له زماندا جیاوازه له مهجاز له ئهدهبدا، له زماندا مهجاز واته ئهو دهستکاریانهی ناخواتن، که ئاساین و کیشه بو فلهلاهنگ و بو یاساکانی ریزمان دروست

ناکهن" (د.ئیدریس عبداللّ: ۲۰۲۱ز: ۱۴۶). وه دمتوانین بهلّین خوازه‌ی زمانی بریتیه له "واژه‌یه‌ک که به دوو وشهرت له غهیری مانای راسته‌قینه‌که‌ی خۆیدا به‌کار ببرئ - ئه‌وه‌ل: ده‌بئ پهیوه‌ندییه‌کی نزیک له نیوان ئه‌و دوو ماناییدا هه‌بئ. دووهم: هه‌روه‌ها پێویسته نیشانه‌و قهرینه‌یه‌کیش هه‌بئ که نه‌هێلئ ئیراده‌ی مانای راسته‌قینه‌ی واژه‌که بکری، علاقه‌و هۆگری و پێوه‌ند له مابه‌ینی مانای راسته‌قینه‌و واتای خوازه‌ی یدا یا لیکچواندن ده‌بئ یا به‌ر له چواندن " (ده‌ریا جه‌مال: ۲۰۰۹ز: ۱۵۸). وه‌مه‌به‌ست له خوازه‌ی زمانی "مه‌به‌ست له‌و خوازه‌یه‌یه که سنووری زمان تینه‌په‌ریتت. له‌م جوهردا وشه خواستراوه‌که له پیکهاته‌ی رسته‌که‌دا له وشه‌یه‌که‌دا به‌رجه‌سته ده‌بیت" (عبدالسلام سالار: ۲۰۰۳ز: ۵۳). ئیدی ده‌ریاره‌ی خوازه‌ی زمانی د. عبدالواحد مشیر دزه‌یی به‌م شیوه‌یه له‌سه‌ری ده‌وێت "خوازه‌ی زمانی لادانی وشه‌یه له واتای فهره‌نگی بۆ واتایه‌کی تر له‌گه‌ڵ بوونی پهیوه‌ندی و نیشانه، تا واته‌واژه‌که روون بکاته‌وه" (د. عبدالواحد مشیر دزه‌یی: ۲۰۱۵ز: ۸۸). وه به‌رای چه‌ند نووسه‌ریکی تر خوازه‌ی زمانی "واته ئه‌و پهیوه‌ندییا د ناچه‌را واته‌واژه‌یه‌که‌دا واته مه‌جازی ل سه‌ر په‌یقا وه‌کی ئیک نینه‌و ئه‌فه‌ ژێ بابته‌ مه‌جازا (مرسل) وه‌ هه‌روه‌سا مه‌جازا خوازیژی پێچه‌وانی مه‌جازا (مرسل) ه" (دلدار ابراهیم احمدو هاوڕێانی: ۲۰۱۹ز: ۱۳۱).

نووسه‌ر مه‌سه‌عوود یاسینیش رای خۆی هه‌یه ده‌ریاره‌ی خوازه‌ی زمانی و ده‌بیزیت "خوازه‌یا زمانی ل سه‌ر دوو بنه‌مایان دروست دبیت و هه‌ر ئیک ژوان زانسته‌کی سه‌ربه‌خو ب خوقه‌دیتیه، ئه‌گه‌ر پهیوه‌ندی ل سه‌ر بنچینا لیکچواندنئ بیت دی بیه‌ خواستن به‌لئ ئه‌گه‌ر ل سه‌ر بنه‌مایئ لیکچواندنئ نه‌بیت دی بیته‌خوازه‌یا سه‌ربه‌ست" (مه‌سه‌عوود یاسین چه‌لکی: ۲۰۱۲ز: ۸۲). هه‌روه‌ها "خوازه‌ی زمانی که له به‌کاره‌ینانی دا جوړیک له لادانی لیده‌که‌وێته‌وه، له‌م جوهره‌ لادانی شاعیر که‌ره‌سته‌یه‌کی زمانیه، وه‌ک جیناوه‌کان له‌رووی ریزمانه‌وه به‌ئاسایی

به‌کارده‌هینی، به‌لام له‌رووی واتاو به‌کاره‌ینانیکی لۆژیکیی نییه" (حه‌مه‌ نوری عومهر کاکي: ٢٠٠٨ ز: ١٤٢). وه‌هه‌روه‌ها جه‌عفر قاره‌مانی ده‌لێت خوازه‌ی زمانی واته‌"به‌کاره‌ینانی وشه‌ له‌ واتای دووه‌مه‌یدا به‌هۆی په‌یوه‌ندی نیوان واتای فره‌هنگی و واتای دووه‌می و بوونی نیشانه‌یه‌ک که له‌ نیوان واتای فره‌هنگی و واتای دووه‌می وشه‌دا به‌ربه‌سته‌ له‌وه‌ی وشه‌ له‌واتای حه‌قیقی (فره‌هنگی) دا به‌کار هاتیی" (جه‌عفر قاره‌مانی: ٢٠١٨ ز: ٧٢). له‌رێ ئهم رایانه‌وه‌ ده‌توانین ب‌لێن خوازه‌ی زمانی دوو جووری لێده‌بێته‌وه‌، ئه‌وه‌یش بریتیییه‌ له‌: (خوازه‌ی ره‌ها، خواستن).

جوهره‌کانی خوازه‌ی زمانی: خوازه‌ی زمانی ده‌کرێته‌ دوو جوهره‌وه‌ ئه‌وه‌یش پ- خوازه‌ی ره‌ها. ب- خواستن.

أ- خوازه‌ی ره‌ها یان خوازه‌ی به‌رب‌لاو (المجاز المرسل): جوهری گ‌رنگی خوازه‌ی زمانیه‌ له‌پ‌ال هونه‌ری خواستن دا چه‌ندین راو بو‌چوونی جیاوازی هه‌یه‌، لێره‌دا چه‌ند پێناسه‌یه‌ک ده‌که‌ینه‌ به‌رچاو وه‌کو "خوازه‌ی ره‌ها ئه‌وه‌یه‌ که په‌یوه‌ندییه‌ک نه‌بێت له‌ نیوان ئه‌وه‌ی به‌کاره‌اتوووه‌ ئه‌وه‌ی دانراوه‌ بۆی به‌ هۆی په‌یوه‌ندییه‌که‌وه‌ که لێکچوون بێت یان نه‌بێت، وه‌ زاراوه‌ی ره‌ها له‌ زمان دا واتا ناردن و ره‌ها بوونه‌ نه‌ک پابه‌ندبوون" (د.رحمد مطلوب ود.کامل حسن البصير: ٢٠٠٦ م: ٣٣٢). وه‌ به‌رای نووسه‌ری میسری د.بسیونی عبدالفتاح خوازه‌ی ره‌ها "ئهو وشه‌ به‌کاره‌اتوووه‌یه‌ که به‌ر له‌ جیی خۆی دا دانرابێت و به‌یوه‌ندییه‌کی نا لێکچوون نیوان واتاکی بێت" (د.بسیونی عبدالفتاح الفیود: ٢٠١٠ م: ١٣٤). هه‌روه‌ها له‌ پێناسه‌یه‌کی تردا (عه‌زیز گ‌هردی) به‌ روونی و ئاشکرای ده‌لێت "ونه‌بێ په‌یوه‌ندی نیوان شته‌ لێخواسته‌راوه‌که‌و بو‌ خواسته‌راوه‌که‌ چوینراوبێت وه‌ک خواستن به‌ل‌کو خوازه‌ی به‌ره‌لا به‌هه‌یچ په‌یوه‌ندییه‌ک نه‌به‌سته‌راوه‌ ئهو په‌یوه‌ندیانه‌ی که دوو شته‌که‌ ئه‌گه‌یه‌نه‌ به‌کتر ئه‌وه‌نده‌ زۆرن ناژمێردرێن" (عه‌زیز گ‌هردی: ١٩٧٢ ز: ٨٣).

هەر له‌سه‌ر خوازهی ره‌ها د. عبدالواحد مشیر دزهیی به‌م شیوهیه ده‌وێت "به‌کار هێنانی وشه‌ بو مانایه‌کی تری جیا جیا له‌ مانای بنه‌ره‌تی خۆی، به‌هۆی بوونی په‌یوه‌ندییه‌ک له‌ نێوان هه‌ردوو واتادا ئه‌م په‌یوه‌ندی یه‌ش لێکچوون نه‌بێت و نیشانه‌یه‌کی هه‌بێت قه‌ده‌غه‌ی مانای یه‌که‌م بکات. بوونی په‌یوه‌ندی له‌ نێوان هه‌ردوو واتاکه‌ی وشه‌ مه‌رجه‌ بو خوازهی ره‌ها" (د. عبدالواحد مشیر دزهیی: ۲۰۱۵ ز: ۸۹). یان خوازهی به‌رب‌لاو واته‌: "به‌کار هێنانی وشه‌ بو مانایه‌کی تری جیا له‌ مانای بنه‌ره‌تی خۆی، به‌ هۆی بوونی په‌یوه‌ندییه‌ک له‌ نێوان هه‌ردوو مانادا" (موحسین ئه‌حمه‌د می‌گه‌ی گه‌ردی: ۲۰۱۳ ز: ۱۷۳). هه‌روه‌ها قاره‌مانی ده‌بێژێت خوازهی ره‌ها "بریتیه‌ له‌ به‌کاره‌ینانی وشه‌ بو واتایه‌ک جگه‌ له‌ واتای بنجی (واتای حه‌قیقی) له‌گه‌ڵ په‌یوه‌ندییه‌ک که‌ له‌ نێوان واتای بنجی و واتای خوازهییدا هه‌یه‌و بوونی نیشانه‌یه‌ک که‌ سه‌رنجی خوێنه‌ر له‌ واتای بنجی بو واتای خوازراو راده‌کێشێت" (جه‌عفر قاره‌مانی: ۲۰۱۸ ز: ۷۴). ئیدی خوازهی ره‌ها یان خوازهی به‌رب‌لاو چه‌ندین په‌یوه‌ندی هه‌یه‌، مه‌به‌ستیش له‌و په‌یوه‌ندییه‌ واته‌ی وشه‌ی بنجیه‌تی، گه‌رنه‌ترین جو‌ری ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ش په‌یوه‌ندی گه‌ستی، و که‌رتی و رابردو و داها‌توو... هتد.

په‌یوه‌ندییه‌کانی خوازهی ره‌ها:

۱- په‌یوه‌ندی ئایینی: لێره‌دا "باس له‌ ئاین ده‌کری، به‌لام مه‌به‌ست ((ئه‌للا))یه، که‌ خاوه‌نی ئاینه‌که‌یه‌ ئه‌و جو‌ره‌ په‌یوه‌ندییه‌ش تاییه‌ته‌ به‌ ((ئه‌للا))، چونکه‌ ئاین هه‌ر ه‌ی ((ئه‌للا))یه‌و نابێ ه‌ی خه‌لکی بێ" (د. ئیدریس عه‌بدو‌للا: ۲۰۱۸ ز: ۳۲۲).
نموونه‌ بو ئه‌م خوازهییه‌ش صابری که‌ له‌م دێره‌دا ده‌لێت:

{ئهی شاه‌ ته‌ماشاکه‌ له‌ده‌رگا‌هی تو ده‌رویش} {که‌وتۆنه‌ هه‌مووبێ خه‌به‌رو عاجزو دل‌ ریش} (دص: ۱۰۵)

لیره‌دا باس له ئاین ده‌کریت به‌لام مهبهستی یابری تهنه‌ها خودای تاک و تهنه‌هایه، چونکه مروّف تهنه‌ها له ده‌رگای خودا وهک ده‌رویش زیکری خودای مه‌زن ده‌که‌ن، بئ گومان شاهی شاهانیش هر خودای مه‌زنه.

هه‌روه‌ها له نموونه‌یه‌کی تر دا شاعیر بۆ ئهم په‌یوه‌ندییه ده‌لّیت:

{پادشاه‌ها(صابری) عومریکه ده‌ربانی ده‌کا}{داخلی خدامه‌که‌ی صفی نه‌عالت که‌ی ده‌بی}{(دص: ١٩٣)}

هه‌روه‌ها له‌م دیره‌ شیع‌ره‌دا به‌هه‌مان شیوه‌ باس له ئاین ده‌کات، که‌چی مهبهسته راسته‌قینه‌که‌ی خوای په‌روه‌رینه، صابری وهک ئه‌وه وایه له‌گه‌ل خوای مه‌زن بدوئ، کاتئ ده‌بیژیت (پادشاه‌ها (صابری) عومریکه ده‌ربانی ده‌کا)، واته تهنه‌نیکه صابری خه‌ریکی ده‌رگه‌وانییه‌و ئیستاش ده‌یه‌وئ ببئ به‌ خزمه‌ت کارو کاری پێ‌خه‌ستنی پێ‌لاوه‌کانی بئیت.

٢- په‌یوه‌ندی که‌رتی: ئه‌وه‌یه که واتای دانراوه بۆ وشه‌ی باس‌کراو به‌شییک بئ له واتا خوازه‌یه‌که‌ی، ئهم په‌یوه‌ندییه‌ش ناوانانی گه‌شتی له‌که‌رتدا دارشتوه، واته لیره‌دا باس له که‌رت ده‌کریت و مهبهست لئی گه‌شتیه، وهک عبدولخالق په‌رهیزی ده‌لّیت "زیکری جوزه‌و ئیراده‌ی کولل بئیت" (عبدولخالق په‌رهیزی: ٢٠٠٧: ١٥). هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی په‌یوه‌ندی که‌رتی واته "ناو هینانی هه‌ندیک مهبهست لئی گه‌شتی بئ" (موحسین ئه‌حمده‌ میگه‌فی گه‌ردی: ٢٠١٣: ١٧٤). نموونه‌ش بۆ ئهم خوازه په‌یوه‌ندییه صابری ده‌لّیت:

{بووکی دنیا شوو به‌ می‌ردی جاهیل و ئه‌حمه‌ق ئه‌کا}

{حه‌قیه‌تی بیزوو به‌ خوینی جه‌رگی ئه‌هلی هه‌ق ئه‌کا}{(دص: ٥٧)}

(جه‌رگی ئه‌هلی هه‌ق) واته: (که‌سیکی ئه‌هلی هه‌ق) جه‌رگ سه‌باره‌ت به‌که‌س که‌رتیکی بچووکه، باس له‌وه‌که‌رتیه‌ کراوه مهبهست لئی خاوه‌نی که‌رتیه‌که‌یه که

مروّقه، نیشانهش ئهوهیه چهرگ نابینرئ به لام ئهوهی دهبینرئ کهسهکهیه، کهسهکهش گشتیه. یا له دیریکی تر که پهیوندی خوازه که بو کهرتی بهکارهاتووو کهچی مهبهستی ههر گشتیه ئهته دهلیت:

{لهوساوه که تو رووممت ئهشاریتوه گیانه}{مهجنون بیابانم و شهو شین و ههرامه}{(دص: ۱۷۴)}

لیرهدا رووممت سهبارت بهکس کهرتیکي بچووکه، چونکه باس لهو کهرته کراوه که مهبهستی لئی دهم و چاوی خاوهنی کهرتهکهیه که مروّقه، نیشانهش ئهوهیه رووممت ئهشاریتوه بی گومان ههموو روی به ههموو بهشهکانی دهم وچاوی مروّقه ئهشاردیریتوهو نابینرئ به لام ئهوهی دهبینرئ کهسهکهیه، کهگشتیه.

۳- پهیهندی گشتی: ئهمهیان بهپچهوانهی پهیهندی کهرتیه، ئهوهیه که واتای دانراو بو وشهی باسکراو گشت بیت و بو واتا خوازهی یهکان، واته: لیرهدا باس له گشت دهکرتیت ومهبهست لئی کهرته، وهک عبدولخالق پهیهزی دهلیت "زیکری کول و ئیرادهی جوزه بیت وهکوو ووتتی دهستم بری بو کهسی که قامی بریوه یان سهرم سپی بوو بوو کهسی که مووی سهری سپی بووه" (عبدولخالق پهیهزی: ۲۰۰۷: ۱۵). ههروهها دهربارهی پهیهندی گشتگیری واته "ناوهینانی شت بهگشتی و مهبهست لئی ههندیکی تر بی" (محسین ئهمهد میگفی گهردی: ۲۰۱۳: ۱۷۴). بهلگهش بو ئهم خوازهیه که صابری لهم دیرهدا دهلیت:

{له سهردا سهیلی ئهشکم هات و خانهی سهبری روخاندم}

{"مهندس" عاجز و ههیرانه لهم میعماریه ئهم شهو}{(دص: ۱۵۶)}

باس له(سهر)کراوه، گوایه له سهری دا ئهشکی لیرشتوو، به لام مهبهستی(چاو)ه، ئهمهش چونکه:(چاو)بهشیکه له(سهر)و له سههریش ئهشک ناهیت بهلکو له چاو فرمیسک دهریژئی واته: پهیهندی لهنیوان ههردوو وشهکه

پهيوهندی گشتیه، باس لهگشت کراوه، که(سهر)هو مهبست(چاو)ه، که کهرتیه.

وه لهم دیره شیعرهش دا دهبینین شاعیر چۆن پهيوهندی گشتی بهکار هیناوهو
یابری دهلیت:

{بۆ نمایش خۆی پیشاندا عومری خهَلکی دا به باد}

{عادهتین وهختی که خۆر ههَلدی دهبی شهونم به خاک}(دص:١٢٨)

شاعیر باس له(خهَلکی)کراوه، گوايه یار بۆ نمایشکردنی خۆی عومری خهَلکی
دا به با، به لām مهبستی له خهَلکی تهنها (شاعیر)خۆیهتی، ئهوش چونکه تهنها
نمایشکردنی جوانی یار کار لهیهکس دهکات ئهوش عاشقهکهیهتی که لیرهدا
شاعیره نهک ههموو خهَلکی واته:پهيوهندی لهنیوان ههردوو وشهکه پهيوهندی
گشتیه، باس لهگشت کراوه، که(خهَلک)ه و مهبست(عاشق)خۆیهتی، که کهرتیه.

٤- پهيوهندی رابردویی: ئهمهیان، وهها تهماشای شت بکری، که له رابردودا
له سهری بووه، واته که باس لهشتیک دهکری، ئهوشته له قوناغی پیشوویدا چ
واقعیکه هیه، باس لهو بکریت، نهک لهوهی ئیستاکه پیی دناسریت. وهک
د.ئیدریس عبداللā دهلیت"شت به ناوی رابردویی دیت و مهبست باری ئایندهی
ئهوشتیه، قهرینهییکیش هیه، ینگری لهوه دهکات ئهوشهیه بۆ واتای دروستی
خۆی بهکار هینرابی" (د.ئیدریس عبداللā:٢٠١٢ز:٩٨). جوانترین نمونەش بۆ
ئهم پهيوهندیهش لهم دیرهدايه:

{خاوهنی خهرمان و میگهل بووین و روتبه و (رعتبار)}

{ئیهسته باشاری شوانی و ئاشهوانیمان نهما}(دص:٥٢)

باس لهکاتیکی رابردوو دهکریت و، یابری ئاماژه بو ئهوه دهکات که له رابردودا خاوهنی سهروهت و سامان بوومو ههروهها پلهو ریز، کهچی مهبهستی له حالی حازرهکیه کهخاوهن هیچ نییهو تهنها بهشوانیش وهرناگیرئ. یان لهم دیره شیعهدا:

{حوبی دنیا عیلهتیکێ قاتیل و زگ ماکیه}{یا خودا تووشی نهبی چی نهسلی ئادهم خاکیه}{(دص: ٢٤٦)}

باس له کاتیکی رابردوو دهکریت و، یابری ئاماژه بو ئهوه دهکات که له سههرتای هاتنی مرووف بو سهر زهوی حزیگی زگماکی لای هیه بو ئهم دونیایه داو ههولێ کۆکردنهوهی سهرو مال دهکات، وهدهیگهرینتهوه بو ههموو بنی ئادهم و نزای ئهوش دهکات له خودای مهزن کهس تووشی نهبیست چونکه بی گومان به هیچ له مهراکهانی خۆی ناگات، واته کاتهکه باس له رابردوو دهکات کهچی ئامژه بو کاتی ئیستا دهکات ئهوش کاتیک دهلیت(یا خودا تووشی نهبی چی نهسلی ئادهم)، پهپوهندی کهش پهپوهندی خوازی رابردوو.

٥- پهپوهندی داهاتووی: ئهومیه شتی بهکارهاتوو، بهناوی ئهوهوه ناو بنری، که له داهاتوودا پیی دهکات. واته: که باس لهشتیک دهکری، ئهوشته له قوناغی داهاتویدا چ واقعیکی دهبی باس لهوه بکریت، نهک لهوهی ئیستاکه پیی دهناسریت، وهک د. ئیدریس عهبدوڵلا دهلیت "لیرهدا شت به ناوی ئایندهی دیت و مهبهست باری رابردووی ئهوشتهیه قهرینهییکیش هیه ریگری لهوه دهکات ئهوشهیه بو واتای دروستی خۆی بهکار هینرابی" (د. ئیدریس عهبدوڵلا: ١٢٠٢ ز: ٩٩). بو ئهم پهپوهندیه خوازیهش شاعیر دهبیژیت:

{سهعاتی فکری قیامت که که سبهینی ئهروی}

{چی ئهکهی جوابت چیه تو چی ئهلیی لهو رۆژهدا}{(دص: ٤٩)}

شاعیر دهیهوئیت بهلئی کاترمیریک بیر له دوا روژت بکهوه، چونکه مروّف
بئ گومان کۆتایهکهی ههر مردنه، لهم دونیایهدا پشان روژی لیکۆلینهوه دیت،
دهلئیت ئهوکاته چۆن وهلام دهدهیتوه له چۆنیتی ژیانی ئیستات، واته یابری ئیستا
دهدوئیت و بهلام مهبهستی داهاتوو، چونکه بیرکردنهوهکه ئیستا ئهجام دراوه،
کهچی مهبهستهکه بۆ داهاتوو، لیرهدا پهیهوندی داهاتوو دروست بووه. یا لهم دیرهدا:
{چا نییه بئ سوچ و خهتا ئههکوژی}{روژی قیامت ههیه ئهکری
حیساب}{(دص:٦٢)}

شاعیر دهیهوئیت ئاگاداری ئهوکهسه بکاتهوه که ههولئ ئهزیهتدانی شاعیر
دهدات و پئی دهلئیت بۆ کوئ دهچی روژی حیساب له سزای خودای مهزن، ئهمرو
تۆب ئ سوچ دهم کوژی خو روژی حیسابیش ههیه، واته شاعیر ئیستا ئاگاداری
دهکاتهوه مهبهستیشی بۆ داهاتوو، واته یابری ئیستا دهلئیت و بهلام مهبهستی
داهاتوو، چونکه بیرکردنهوهکه ئیستا ئهجام دراوه، کهچی مهبهستهکه بۆ داهاتوو،
لیرهدا پهیهوندی داهاتوو دروست بووه.

٦- پهیهوندی پیچهوانه: پهیهوندی پیچهوانه یادژ یانی گوتتی شتیک به
مهبهستی شتیک دژی ئهو شته. بۆ وینه هاوریهکت کاریک بهریک وپیک ئهجام
نهدای، تۆش پئی بهلئی (ئاخر ئاقل کاری وا ئهکری؟) وشهی (ئاقل) لهو رستهیهدا
بهمانای "بئ عهقله" (د.سهید ئهمهد پارسا: ٢٠١٨ ز: ٦٧). نموونهش بۆ ئهم
پهیهوندیه:

{بالاگهردانی چاووت بم ئهلیی ی "نجم" ی گه لاویژه}

{دهمی عیساو لوقمان! دهمی سهفاک وخوین ریزه}{(دص:١٦٤)}

پهیهوندی لهم دیرهدا پهیهوندیهکی پیچهوانهیه چونکه بئ گومان ناکری
چاوئیک بهوهههموو ناسکییهوه که ناسکترین ئهندامهکانی مروقه، سهفاک و خوین

رِيٽر بِيٽ، به لڳو مهبسته كه دهرخستى جوانى چاوى يارهو كه لهو پيش زور
به جوانى چاوه كانى چواندوه به ئهستيرهى كه لاويزو جاريكى تريس به كردهوه
جوانه كانى پيغهمبر عيساو لوقمانى هكيم، كه شيفاكردنى نهخوشه كانه، واته
نيرهدها مهبستى له سهفاك و خوښ رِيٽر (شيفاي عاشقانه له دوورى يار) و وه
يهوه ندييه كى پيچه وانديه.

{خوا نهکا بهو رۆژه ئهو چاوانه وهرگيڤ نهوا}

له هەردوو وشە (موسلمانان و دین) باس لە گشت کراوە بەلام مەبەست
لێی تایبەت دیت، چونکە گەر بڕوانینە وشە (چاو) دەبینین وشەیکە تایبەتە، بۆیە
دەتوانین بەلێن هەردوو وشە (موسلمانان و دین) پەڕه‌وندییەکی عومومیه مەبەست
لێی، خۆنێیه.

بێنن و عامی ئەوهیان لەبەرچاوبی" (عبدولخالق پهریزی: ٢٠٠٧: ٢١). ههروهها پهیوهندی تایبەتکردن واتە"بریتییە لەو پهیوهندی تایبەتی گوشتارە باسکراوەکە تایبەتی بێت مەبەست لێی گشتانە بێت وە رۆڵەتدا گشتیکە دەر دەرکەوت بێت کەچی مەبەستەکە تایبەتیە وەک ناوھێنانی کەسێک (ئازاد، نەوزاد) (د.وداد نوفل: ٢٠١٥: ٨٣). وەبەرای د.دیزیرە سقال"پهیوهندی تایبەتی بریتییە لە ناو هێنانی شتیکی تایبەتی و مەبەست لێی گشتی بێت" (د.دیزیرە سقال: ١٩٩٧: ١٧١). ههروهها بۆ ئەم پهیوهندیەش صابری دەلێت:

{گاهی تیره مەزھەبی نەمروود و فیرعەونی ھەیه}

{گاهی برسی مەشرەبی دورنەدە وەک گورگ و بەراز} (دص: ٩٢)

لە هەردوو وشە (گورگ و بەراز) باس لە تایبەتکردن کراوە بەلام مەبەست لێی گشتانە دێت، چونکە وشە (گورگ و بەراز) ناویکی گشتییە مەبەست لێی تایبەتە، بۆیە دەتوانین بەلێن پهیوهندیەکی خێونە و مەبەست لێی عمومیە.

٩- پهیوهندی ئامیری: سەبارەت بەم جۆرە خوازیەش راو بۆچوون ھەیه لەوانە"پهیوهندی ئامیری واتە ناوی ئامیریکی بێنی و تیدا کاریگەری بەرھەمەکی خوازی" (د.عبدالعزیز عتیق: ١٩٨٥: ١٦٤). ههروهها پهیوهندی ئامیری واتە"بریتییە لەو واتای گوشتار ناوھێنراوەکە ئامیریکی بێت بۆ واتای خوازی، ئەو پهیوهندیە لە رۆڵەتی ناوی شوێنەواری بەرھەمی بە ناوی ئامیرکەبێت" (د.وداد نوفل: ٢٠١٥: ٨٣). وە بەرای دکتۆر ئیدریسیش"باس لە ئامیر دەرکێت و مەبەست ئەو خەڵکە کە لە نێو ئەو ئامیرە دەور دەبینێت، واتە بکەری خوازی ئامیرکە بکەری دروستیش خەڵکی پشت ئامیرکە" (د.ئیدریس عەبدوللا: ٢٠١٢: ٩٥). بۆ ئەم پهیوهندیەش صابری لەم دێردا دەلێت:

{به ئه‌مری حق قه‌لهم بۆ ئیمه هه‌ر دهر دو غه‌می نووسی}

{ئه‌گه‌ر شیوه‌ن ئه‌که‌م سه‌برو قه‌رارم لێب‌را چیه‌که‌م؟} (دص: ١٤٣)

قه‌رینه‌که‌ که‌ ووشه‌ی (حق) ه‌ حه‌قی‌ش ناویه‌که‌ له‌ ناوه‌کانی خودای په‌روه‌دیگار، هه‌روه‌ها ئه‌قل و په‌رو ووشیش ئاگادارمان ده‌کاته‌وه‌ که‌ (قه‌لهم) هه‌رگیزاو هه‌رگیز به‌ ئاره‌زووی خو‌ی ناووسیت، به‌لکوله‌ لایه‌ن که‌سیکه‌وه‌ به‌کارده‌هینریت، بێگومان لێره‌دا که‌سه‌که‌ش خ‌وای حه‌قه‌ که‌ ه‌یزی هه‌میشه‌یی هه‌یه‌و وه‌ قه‌ده‌ری مرو‌قی پی ده‌نووسی، (قه‌لهم) لێره‌دا وینه‌ی خ‌وازه‌یه‌که‌و به‌په‌یه‌وه‌ندی ئامیری وینه‌ی خ‌وازه‌یه‌یه‌ مه‌به‌سته‌که‌ش خ‌اون نووسینه‌که‌یه‌ که‌ خ‌وای تاک ته‌نهایه‌. هه‌روه‌ها بۆ ئه‌م په‌یه‌وه‌ندییه‌ش صابری ده‌لنیت:

{بخوینن ئایه‌ ته‌لک‌ورسی منه‌وه‌} {له‌سه‌ر کورسی ئه‌که‌ن قانون له‌ به‌ریان} (دص: ١٥٤)

قه‌رینه‌که‌ که‌ له‌ وشه‌ی (کورسی) یه‌، (کورسی) ی‌ش هه‌ر له‌ خ‌ویه‌وه‌ یاسا ناچه‌سپینی له‌سه‌ر ئه‌م دونیایه‌دا، به‌لکوله‌ لایه‌ن که‌سیکه‌وه‌ ده‌سپیندریت، بێگومان لێره‌دا (کورسی) وینه‌ی خ‌وازه‌یه‌که‌و به‌په‌یه‌وه‌ندی ئامیری وینه‌ی خ‌وازه‌یه‌یه‌ مه‌به‌سته‌که‌ش خ‌اون کورسیکه‌ یه‌ که‌ عه‌رش‌ی خ‌وای عادل‌ه‌ که‌ یه‌کسانی ده‌چه‌سپینی له‌سه‌ر زه‌وی.

باسی دووهم: ب-ناساندنی خواستن و ئه‌دگاره‌کانی:

یه‌که‌م- خواستن: خواستن یه‌کیکه‌ له‌ ه‌ونه‌ره‌ گرنگه‌کانی په‌وانبیزی، ه‌ونه‌ریکه‌ له‌ ئه‌ده‌بیاتی و ه‌ونه‌ره‌ی جیهانی دا بایه‌خ و گرنگیه‌کی زوری هه‌بووه‌ له‌ئاستی ه‌ونه‌ری ه‌ونه‌راوه‌و ه‌ونه‌ره‌کانی تر‌دا، له‌ هه‌ر ده‌قی خواستن به‌کاربه‌هینری تام وچێژیک به‌ ده‌قه‌که‌ ده‌به‌خشیت، چونکه‌ ئه‌م خواستنه‌ شاعیر و خوینهری ده‌قه‌که‌ هه‌ردوو بیکه‌وه‌ ده‌باته‌ چیه‌انیکی تر، وه‌ خه‌یالیکی فراوان ده‌به‌خشیته‌ شاعیر بۆ

تيكه كردنى ئهو جوانيانەى كه له خەيال و خولياى شاعيردا هەيه بهو جوانييهى كه له واقعيدياه.

بۆيه دهتوين بهلّين "خواستن له وشەى (metaphor) موه ديت وه له وشەيهكى يۆنانييهوه (metaphora) هاتوه، ئىدى ئەمەيان ئاماژەيهكه بۆ زنجيرهيهكه له پرۆسهى زمانى . ئهوى ليهوهى دهگوازيتتهوه يان دهگوردرى بۆ شيويهيهكى تر ياشتتكي تر، به پىي ئەم بۆچوونه ديت شتى دووم كه لهسەرى دهبژدريت وهك ئهوه وايه كه شتى يهكهه ديت ("تيرنس هوکس: تر: عمرو زکريا عبدالله: ٢٠١٦ ز: ١١). تريفور وايتوك دهلّيت "بريتيه له پيشكهش كردنى بيروكهيهكه بهزمانى بيروكهيهكى تر، كهسەر به لايهنيك و ووتيهيهكى تروه ديت، به پىي ئهوى بگوازيتتهوه بۆ شيوهى بيروكهى يهكهه، يان بيروكه نوويهكه جياوازيت له لكاندى هەردوو بيروكهكان ("تريفور وايتوك: تر: پيمان عبدالعزيز: ٢٠٠٥ ز: ١٥). ههروهها برار نووسهراى تر "خواستن وشەى (metaphora) بهماناي گواستتهوه ديت واته سيفهتتكي شتتک دهگوزيتتهوه بۆ شتتكي تر يان له سروشتهوه بۆ مروّف يا به پيچهوانهشهوه ئەمه گرنگترين و بلاوترين قيچەرى زمانه كه تيايدا يهك شت بير يان کارىک بهوشهوه دهبرين دهگهريندريتتهوه بۆ شت کارىکى تر، چونكه هەندى خاسييهتى هاوبهشيان هەيه ("بيتەر هالبيرگ و دانهرانى تر، و: ئەنوه قادر محمد: ٢٠١٨ ز: ٧٦). هەر دهربارهى خواستن "خواستن هەميشه گرنگترين هونهرى خوازيهى بووه، خواستن وهكو شتتكي ديكه ههلسوكهوت لهگهڵ شتتکدا دهكات و شيوه شکلّيهكه له يهکى له شيوه بانههتتیهکانى زانيندا، بهبينى شتتک ئەوشته له پيگهى شتتكي ديكهدا دهناسين ("جوئاسان کالمر: و: سهنگەر نازم و هيمداد حوسين: ٢٠٢٠ ز: ١٦٧).

وه د. محمد غنيمي هلال سەبارەت بهخواستن دهلّيت "مروّف نابيت له خواستندا زيادههويهيهكى وا بکات كه وهكو نامۆ بيته پيش چاو، ههروهها نابيت

یهکجار روون و ئاشکراش بێت" (د. محمد غنیمی هلال: ۱۹۷۳م: ۱۲). پێناسهیهکی تر سهبارهت به خواستن هاتوو "خواستن هیچ نییه جگه له چواندنیکی کورت، به لام له چواندن بههیزتره" (احمد هاشمی: ۲۰۰۲ز: ۲۶۴). وه نووسهیهکی تر دهربارهی خواستن بهم جوهر دهوێت "خواستن واته بهکارنههێنای وشهیهک له چۆ و رێیهی که بۆی دانرابێت و وهپهوهندییهکی لیکچوون لهگهڵ نیشانهکهی نههێشتن و دهربیرینی ویستی واتا رهسنهکهبێت" (د. بسیونى عبدالفتاح الفیود: ۲۰۱۰م: ۱۵۵).

ئێتر خواستن واته "شیوازیکی تره له شیوازهکانی پیکهاتهیی و وینهی شیعی، که هیچ گرنگی له لیکچواندن کهمتر نییه" (هدی غازی عسکر: ۲۰۲۰م: ۳). ههه دهربارهی خواستن ئهلمرشدی دهیژیت "خواستن سیفهی گواستهوهیهکه بۆ واتا به ههموو پێوههکانی گواستهوهوه وهسیفهی میکانیزی خواستن و لادانی گۆرینهوه دهستیشان دهکات، کهواته کوتایی هێنان وههلوهندنهوهیه بۆ ئهو پردهی که له نیوان شتهکانه و ههولێ پابهنبوونی مانهوهوه چهسپاندنی لیکچواندن دهدات" (سعد علی المرشدی: ۲۰۱۳م: ۳۳). وه خواستتواته: "خواستن گرنگترین پیکهاته کانی وینهی شیعییهوه له لیکچواندن زیاتر رهوانبێژیه وهلهبهه ئهوه به توانا تره لهسهه ژيانهوهوه ئههێشه، وه رووخساری نادیارێ خواستن زیاتر گونچاوتره له هێنانهدی راستی له لیکچواندن بههۆی توانایی لهسهه کوکردنهوهی جیاوازییهکان" (تغرید مجید حمید: ۲۰۱۵م: ۱۸۰). وهخواستن واته "بریتیه له رێگایهک که بۆ ئازادی له پێوانه پراکتیکهکان و دهروازیهیهکه بۆ پهڕینهوهوه گهیشتن بههه رهوانبێژی رهوان، وهلهژێر فیشاری نووکی رههکانی رهخنه لاساییکههوهکان نههه" (سوریه لمجادی: ۲۰۱۱م: ۱۰۴).

لهنیو نووسههانی کوردیش دا خواستن ههروهک له لای نهتهوهکانی تر پێناسهی ئهم هونههر بهرزهیان کردوهوه، لهوانه ماموستا عهلالدین سهجادی له پێناسهی خواستندا دهنووسێت "خواستن ئهوهیه که که وشهیهک له شتیکا

به‌کاره‌ینراوه، که ئەو شتە چوینراوه به‌گوزاره، ڕه‌سه‌نی وشه‌که له‌بهر په‌یوه‌ندی لێکچوون" (سوجادی: ٩٧٨ز: ٦٤). هه‌ر سه‌باره‌ت به‌م هونه‌ره‌ عه‌زیز گه‌ردی ده‌بێژیت" خواستن بریتیه‌ له‌ به‌کاره‌ینانی وشه‌یه‌که‌ بۆ ده‌رپرینی مانایه‌کی تر بێجگه‌ له‌ مانای درووستی وشه‌که، به‌مه‌رجی په‌یوه‌ندی نیوان مانایی درووست و مانای خوازه‌یی وشه‌که‌ و لێکچوون بێت، ئەبێ نیشانه‌یه‌کی هه‌بێت که ئێمه‌ مه‌به‌ستمان ئەم وشه‌ خواستراوه‌یه‌ نه‌که‌ درووسته‌که‌" (عه‌زیز گه‌ردی: ٩٧٢ز: ٦٩). هه‌ر هوکاري په‌نا بردنی شاعیران بۆ خواستن ئه‌وه‌یه‌ "شاعیر که په‌نا ده‌باته‌ به‌ر خواستن هه‌ر له‌بهر ئه‌وه‌یه‌ که‌لێک شت هه‌یه‌ ناتوانیت به‌ریگاکانی تر ده‌ریانبیریت" (سه‌ردار ئه‌حمه‌د حه‌سه‌ن گه‌ردی: ٢٠٠٢ز: ٢٣٨).

له‌ لێکۆڵینه‌وه‌ نونیه‌کانیشدا له‌چاو ئەو دوو راوبۆچوونه‌ی سه‌ره‌مه‌دا له‌ناو کورددا سه‌باره‌ت به‌ هونه‌ری هونه‌ری خواستن، عه‌بدولسه‌لام سالاریش له‌ نامه‌ی ماسته‌ره‌که‌یدا نوسیویه‌تی "به‌کاره‌ینانی وشه‌یه‌که‌ بۆ ده‌رپرینی واتایه‌کی تر نه‌که‌ واتا درووسته‌که‌ی له‌بهر په‌یوه‌ندی لێکچوون له‌ نیوان هه‌ردوولا" (عه‌بدولسه‌لام سالار: ٢٠٠٠ز: ٨٣). هه‌ر ماموستا عه‌بدولسه‌لام ئه‌مه‌جاریان له‌ نامه‌ی دکتۆراکه‌ی دووباره‌ له‌سه‌ر خواستن ده‌دوێت، به‌لام به‌شیوازیکی تر "خواستن ئاسۆی به‌رزی ره‌وانبێژی و نیشانه‌ی داهینانه‌وه‌هونه‌ریکه‌ له‌ هونه‌ره‌کانی تری وتن و زمانی ناارامی و هه‌لچوونی ده‌روونه‌، چونکه‌ یارمه‌تیده‌ری مرو‌قه‌ بۆ ئه‌وه‌ی به‌به‌رزی ئاستی ئەو هه‌لوێسته‌ تونده‌ ده‌رپرێ که‌ وروژاندوویتی و شیوه‌یه‌کی چری چواندنه‌، هه‌ندێ له‌ لێکۆڵه‌ره‌ هاوچه‌رخه‌کان به‌ مه‌زنترین قوناغی خوازه‌ی له‌ قه‌لم ده‌ده‌ن" (عه‌بدولسه‌لام سالار: ٢٠٠٦ز: ١٠٨). به‌ رای د. عبدالواحد مشیر دزه‌یی خواستن واته‌ "هینانی وشه‌یه‌که‌ بۆ واتایه‌کی تر واته‌ دوور له‌ واتا ره‌سه‌نه‌که‌ی" (د. عبدالواحد مشیر دزه‌یی: ٢٠١٥ز: ٩٢).

بۆچهخت کردنی زیاتر له ناساندنی خواستن شیرزاد عهبدوللا قادر دهلیت دهتوانین بلین "خواستن داینه‌مۆی دروستکردنی لادانی واتاییه، ئەم جوړه لادانه‌ش له شیعی هاوچه‌رخ‌ی کوردیدا به‌رێژه‌یه‌کی به‌رز ده‌بنی‌ت" (شیرزاد عهبدوللا قادر: ۲۰۱۴ ز: ۱۱۲). هەر سه‌باره‌ت به لیکۆلینه‌وه نوێیه‌کان له‌سه‌ر ره‌وانبێژی و به‌تایبه‌تی هونه‌ری خواستن (فه‌ره‌اد قادر که‌ریم) به‌م شیویه هونه‌ری خواستی خستوه‌ته‌روو "هونه‌ری خواستن به‌ره‌می ئەندیشه‌ی فراوانی مرقۆفه‌و به‌به‌راورد له‌گه‌ڵ لی‌چواندندا له دایکبووی قوناغیکی پیش‌که‌وتوو‌تری ئاده‌میزاده‌و رۆلێکی کاریگه‌ر له ده‌وله‌مه‌ندکردنی زمان و فراوانکردنی ئاسۆی ده‌ربیرین ده‌بینیت، ئەمه‌ش ده‌یکاته پێو‌ستیه‌کی داهێنانی شیعی، ئەم هونه‌ره له لی‌چواندنه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتوه‌و خۆی له خوازه‌دا بینیه‌وه‌ته‌وه، چونکه له‌لایه‌که‌وه له‌سه‌ر بنه‌مای پێوه‌ندی لی‌چواندن بنیات ده‌نریت و له‌لایه‌کی تریشه‌وه یه‌کیک له‌لاکانی لی‌چواندن (لی‌چوو، له‌و‌چوو) دیت و ئه‌وه‌ی تر ده‌رناکه‌ویت. (فه‌ره‌اد که‌ریم قادر: ۲۰۱۲ ز: ۲۰۳).

ده‌رباره‌ی خواستن به‌رده‌وام ده‌بین و زیاتر ناساندنی بۆ ده‌که‌ین و "خواستن هونه‌ریکی گ‌رنگی روونبێژییه، و گۆرینیکی رووتی واتا نییه، به‌ل‌کو گۆرینی سروشتی واتاییه، گواسته‌وه‌ی واتای زه‌ینییه بۆ واتای هه‌ل‌چوونی، په‌رینه‌ویه‌که له زمانی ئاماژه‌یه‌وه بۆ زمانی سروش به‌خشی، ئەمه‌ش به‌ تواناو ئاستی زیره‌کی ئه‌و شاعیره‌وه په‌یوه‌سته، که چۆن بتوانیت وزه‌یه‌کی هونه‌ری به‌ هیز به‌ ئەزمونه‌که‌ی خۆی به‌خشی" (د. سافیه محمەد ئەحمەد: ۲۰۱۳ ز: ۱۷۶). دکتۆره سافیه له ووته‌کانی به‌رده‌وام ده‌بیت ده‌رباره‌ی خواستن و ده‌لیت: "میکانزیمیکی گرینگه بۆ ئەنجامدانی لادانه واتاییه‌کان، خۆنهر ده‌بیت به‌ ته‌واوی دوو لایه‌نه‌که بدۆزیت‌ه‌وه، بۆ گه‌یشتن به‌ واتای خواستراو، ئەم به‌ له‌به‌رچا‌و‌گرتی ئه‌و ده‌ورو به‌ره‌ زمانیه‌ی وشه‌که‌ی تیدا به‌کارهاتوه" (د. سافیه محمەد ئەحمەد: ۲۰۱۳ ز: ۱۷۶).

رايهكى تر ههيه دهبارهى خواستن دهلئت "شاعير خواستن تهوزيف دهكات بو ئهوى يارمهتى بدات بو ئهجامدانى كاريكى شيعيرى ريك و بهستهوى پارچهكانى بهيهكهوه له لايهكهوه هوكارىك له هوكارهكانى كه يارمهتى دهكات بو دهبرينى ئهوى له قوولايى دهروونييهوه ههستى پندهكات له بيروكهوه ههست و سوزه ويژدانىيهكان له لايهكى تروهوه خواستنىش نابى سادو ساكار بىت ههموو كهسى بيزانى چونكه نهينى جوانى له خواستندا دههستىتهوه سهر ئهو رهمزو ئيشارهو سروشهى كه دهىگرىته خوى بو واتاشاراهو دوورهكانى كه لهسهر رووى ماناى رووگهشيدا دين" (سهردار ئهممهدهههسن گهردى: ٢٠٠٤ز: ٢٣٩). ئيتىر نوزت ئهممهديش راى خوى ههيه "زمانىكى تاييهتاييه، برىتييه له دروستكردى بهرگىكى رهنگين و خنجيلانه بو رازاندنهوى ئاخوتن و بير بهكاردين به ريگايهك كه دووربهكهونهوه له روالى و ئهركى رهههنى زمانهوه" (نوزت احمد عهمان: ١٩٩١ز: ١٠١). ههروهها راى تريس ههيه دهبارهى خواستن "شاعير كه پهنا دهباته بهر خواستن ههر لهبهر ئهوهيه گهلى شت ههيه، ناتوانيت به ريگاكاني تر دهريان ببرىت، شاعير كه ئيلهامىكى بو ديت خيالكانى چر دهكاتوهوه ههست و سووزى دهردهبرىت، جاكه ههست و سووزى دهربرى شيعير خوى جوهرهها ويينه دهردهبرىت لهخواستن" (هاوژين سلوه: ٢٠٠٩ز: ٩٤).

ههروهها "ئهو وشهيهيه كه لهبرى شتيك بهكاردههينريت كه ليكچواندن له نيوانيان دا ههيه بهلام له ليكچواندن دا مهچه ههردوو بنههته سهههكييه ههبيت كه چى له خواستن دا يهكيك له بنهها سهههكيهكان دهردهكهون" (هوگر جمعه حمهكرىم: ٢٠١٧ز: ٦٥). كهواته لهو ليكدانهوه بهسوود وهرگرتن لهو راو بوچوونانهى نووسهران دا دهبارهى خواستن دهكرىت بهلئين خواستن يهكيكه لههونهه ههه بهرزهكانى روونيژى خواستن برىتييه له بهكارهينانى وشهيهك بو واتايهك كه بيجگه لهوى بوى دانراوه، ئهوش بههوى پهيوهندى ليكچوونيك كه لهنيوان واتاي

لیخواراوهو ئهو واتایه‌ی بۆی به‌کاره‌ینراوه له‌گه‌ڵ نیشانه‌ی به‌کیش. وه‌ک چۆن له‌م دێره‌ شیعه‌ری صابری دا دهرده‌که‌وێت:

{گهر ده‌پرسی حاڵی دهردی عاشقی روخساره‌که‌ت}

{حاله‌تی بولبول ته‌ماشاکه له نێو گولزاره‌که‌ت} (دص: ٦٨)

لیخواستراو: بولبول. بۆ خواستراو: شاعیر خۆی. نیشانه: گهر ده‌پرسی حاڵی دهردی عاشقی روخساره‌که‌ت.

لێره‌دا له‌م دێره‌دا (بولبول) به‌ ئاشکرا بۆ ئهو مه‌به‌سته‌ خواستراوه‌و ئهرکی خۆی بینیه‌وه‌ ئه‌ویش شاعیر خۆیه‌تی چونکه‌ ناکرێ مه‌به‌ستی بولبولی راسته‌قینه‌ بێت چونکه‌ یار له‌ حاڵی دهردی عاشق ناپرسی و هه‌ست به‌ ئازاره‌کانی بولبول ناکات.

دووهم - ئه‌دگارو پایه‌کانی خواستن (ارکان الاستعاره):

ئه‌دکاره‌کانی خواستن پێکدێن له‌ چوار ئه‌دگاری سه‌ره‌کی که له‌ خواره‌وه ده‌یخه‌ینه‌روو:

١- بۆ خواستراو (المستعار له): له‌ لێکچواندا به‌رامبه‌ر (لێچوو) دیت و زۆر به‌که‌می به‌دیار ده‌که‌وێت. وه‌بریتیه‌ له‌و ئاخاوتنه‌ی که له‌ پیناوی، وشه‌یه‌ک یان سیفه‌تیکی بۆ وه‌رده‌گیریت.

٢- لێخواستراو (المستعار منه): له‌ لێکچواندا به‌رامبه‌ر (له‌وچوو) دیت و زۆر جار به‌دیار ده‌که‌وێت و بریتیه‌ له‌و ئاخاوتنه‌ی که وشه‌ یان سیفه‌ته‌که‌ی لێ وه‌رده‌گیریت

٣- نیشانه‌ (قه‌رینه): ئه‌مه‌ ئهو ره‌گه‌زه‌یه‌، که خواستنه‌که‌ روون ده‌کاته‌وه‌و رێگری ده‌کات له‌وه‌ی که‌وا ئهو وشه‌یه‌ی خواستنی دروستکردووه‌، بۆ واتای دروست و بنجی به‌کارهاتیبێت.

٤- خواستراو (المستعار): واته "بريتيه لهو سيفهتهى كه هردوو لايهن خواستنه كه كوده كاتهوه، واته لى خواستراو بو خواستراو به كوكراموش ناو دهرت، وه له ئاست و شيوهى پرووى لىچووه له لىكچواندن دا" (ديزيره سقال: ١٩٩٧م: ١٦١). بهشى سى يهم: جوهرهكانى خواستن له شيعرى صابرى دا:

باسى يه كهه: - بهيى هاتن و نه هاتنى هردوو لايهنه كه (بو خواستراو، لى خواستراو):

وهك له مهو پيش كه باسى خواستن مان كرد، ووتمان خواستن جياوازيه كهى له گهل لىكچواندن ئهويه كه له لىكچواندن هردوو بنهما سهرهكيه كه (لىچوو و لهوچوو) ديت، كهچى له خواستن دا تنها يه كيك له ئه دگاره سهرهكيه كانى ديت، ئه ويش يا بو خواستراو يا لى خواستراو، بويه له دابهشكردى جوهرهكانى خواستندا هاتن و نه هاتنى ئه دوولايهنه مان پيشخست. ئه مه شيان دابهشكراوه به سهر دوو جوردا:

١- خواستنى ئاشكرا (الاستعاره التيريه): جوړيكى گرنك و ديارى خواستنه ئه خواستنه كه تيايدا لهوچوو دهرهكه وىت و لىچوو دهرهكه وىت" (د. احمد المگلوب، د. كامل حسن البشير: ٢٠٠٦ز: ٣٥٠). وه بهرئى نووسهرى عهره بى د. ديزيره سقال سهارهت به خواستنى ئاشكرا ئه خواستنه كه بو خواستراو لى سهرابتهوه لى خواستراو به ديارخرايىت" (د. ديزيره سقال: ١٩٩٧م: ١٦١). وه برئى هردوو نووسهرى عهره بى على جارم و ميگفى رمين خواستنى ئاشكرا واته ئه وشهيه كه ئاشكرا كه گوشتاريكى لهوچوو" (على جارم و ميگفى رمين: ٢٠٠٧م: ٩٨). ههر سهارهت خواستنى ئاشكرا به جوړيكى تريش دهناسريت ليره دا خواستراو دهگوازيتتهوه بو شتيكى چه سپاوو ئاشكرا وه دهناسريت بچيتهوه سهرى بى هيچ راپهراندنى" (سوماردى بن رسمان: ٢٠١٢م: ٢٨). ههر سهارهت به خواستنى ئاشكرا محمد طاهر الادقى ده بيزيت "بريتيه لهو خواستنه كه

تیدا لیچوو لادرایت و لهوچوو تیدا هاتییت یان باسکرایت (محمد طاهر الادقی: ۲۰۱۱م: ۱۶۳).

ههروهه دهربارهی خواستی ئاشکرا بهرای عهلی فتاح دزهیی "ههرووشهیهک، له فرههنگی زماندا، واتایهک یان پتری ههیه نهگهر ووشهکه بو واتایهکی دیکه بهکارهینرا، نهوه (مهجاری) یان (ئیستعاری ئاشکرا) ی پی دهکوتری، نهه ووردهکاری یهش لهسهه بنچینهی ویکچوونی دووشت یان دوو سیفهت یا پتر دامهزراوه له ههردوو حالاتدا، شوبهیندراوه لهگهل بی شوبهینراوه دهن بهیهک و، له قسهکردندا، ههه بی شوبهینراوهکه دهکوتری" (عهلی فتاح دزهیی: ۱۹۸۴ز: ۳۹). وه د.ئیدریس عهبدوللا دهبیژیت "خواستی ئاشکرا یان لادانی ئاشکرا نهو لادانهیه که لهسهه بنهمای خواستی ئاشکرا دادهمهزری، نهوش لیکچواندنیکی لههه که ههلهوشینراوهیه تیدا له دوو بنههته سهههکیهکانی لیکچواندن لیچوو لهوچوو، تهنها لهوچوو ماوهتهوه بهئاشکرا لهجیاتی وشهییکی دیکه بهکارهاتوو" (د.ئیدریس عهبدوللا: ۲۰۱۳ز: ۹۸).

ئیدی خواستی ئاشکرا بهشیوهی تر ناسراوه "خواستن بهگشتی بو نهوهیه که چههک و پیوهندی وادههیری که واژهکان به بی یارمهتی نهو نهتوانن نهو شیوه پیوهندیانه دروستبکهه و دهریان بهرن وهکو نهوهی که مرؤف ناتوانی تاقهوهبووهکان دهریری تهنها بهشیوهی ههستی نهی، واتا تاقهوهبووهکان کاتی درکیان پیدهکریت که بهخواستن پوشته بکریت" (عهبدولسلام سالار: ۲۰۰۶ز: ۱۱۷). بویه پیی دهوتریت ئاشکرا چونکه وشهکه بهئاشکرا دهخوازین، نهوخواستهیه که لهوو بنههته سهههکیهکانی لیکچواندن (لیچوو ولهوچوو)، تهنها (لهوچوو) مایتهوهو ئاشکرا لهجیاتی وشهییکی تر بهکارهاتییت، وشهیهکه واتایهکی راستهقیههیه ههیه بو واتایهکی دی بهکاردییت پیوهندی نیوان واتا راستهقیههیهکه واتاخوازهکه لیکچوونه، نیشانهیهک ههیه دهبیته بهلکه که مههستی واتا راستهقیههیهکه

نييه، لهم جوړه خواستانه دا ته نيا لهوچوو نيشانه ماوه، و دهيسه لمينيت كه مهبست له وشه كه واتاي خوازييه نهك راسته قينه. وهكو لهم نموونه يه صابري دا دهر دهكويټ:

{يا خدا زوو بيته وه روحى رهوان و نوورى چاو}

{يه عني كهو رهفاره كه د ل نازك و توراوه كه م}{(دص: ١٣٩)}

ليخواستراو: دل. بو خواستراو: يار. نيشانه: نازك و توراوه كه م.

دل نازك و توراوه كه م: واته كه سيكي به نازو خوشهويست توراوه، (دل) به ناشكرا بو نهو مهبسته خواستراوه ئركى خوى بينيوه، كه دياره، (دل) ناكري ماوهيكي باش له خاونه كه ي بتوري و دوور بكهويته وه، بهلكوو نهوي دهتوري، (خواهني دل) ه كهيه، كه (يار) ه، نهو دهتوري له مه عشوقه كه ي و دوور دهكهويته وه. ههروه ها وهكو لهم نموونه يه تري يابري خواستى ناشكرا بهرووني دهر دهكويټ:

{نهى مهسيحا لب بهچاوى تو عيلاجم چوو له دهس}

{بو خدا روژي نه هاتيه سهرينم يهك نه ففس}{(دص: ٩٩)}

ليخواستراو: مهسيحا لب. بو خواستراو: ياره كه ي. نيشانه: روژي نه هاتيه سهرينم يهك نه ففس.

مهسيح ليخواستراوه بو يار چونكه يهكيك له موعزه كانى پيغمبر مهسيح تواناي هه بوو مردوو زندووبكهاته وهو شيفاي نه خوشيه بكات وهك نابيناى و پهكهوتن.... هتد، شاعير ئماژه بو نهو دهكات كه هاتى يار وهك نهوه وايه مهسيح بيته سهرى وشيفاي بداتى به لام ليدها شاعير گهلهي له يار دهكات چونكه نه هاتوه ته سهر سهريني بويه شيفاي له دهست چوو.

ب-خواستنی شاروه(درکاو)(الاستعارة المكنية):

بۆ ناساندنی خواستنی شاروه چەندین ڕاوبۆچوونی جیاواز هەیە لەوانە د.دیزیرە سقال سەبارەت بە خواستنی شارو دەدوێت "ئەوخواستەنە هەیه که لیخواستراو لی سەرابیتەهو وە نیشانەهیک له ئاخواستەکهدا دەستیشانی بکات و بۆخواستراوەکش بەدیارخراپیت"(د.دیزیرە سقال: ۱۹۹۷م: ۱۶۱). وە برای هەردوو نووسەر علی جارم و مصطفی امین خواستنی ئاشکرا واتە "ئەو خواستەنە هەیه که لی خواستراوی تیدا نەهاتیبت و وەهیم بەشیکی گەرنگی پێویستەکانی بیت"(علی جارم ومیگفی رمین: ۲۰۰۷م: ۹۸) هەزاریش بۆ خواستنی شارو وە بۆی دەروانیت "گواستەنەهوی سیفەتیکە لەشتیکەه بۆ شتیکی تر لە ڕێگەیی وشەه، له خواستنی ئاشکرا دا گواستەنەهوی واتاکە مەوداکەیی فراوانترە و دەشت چەند سیفەتیک هەلبگریت، بەلام له خواستنی شارو دا گواستەنەهوی تاکە وشەهیکە بەزۆری کەوتنەهوی هونەری خواستن له شیوهی دوو وشەدا خۆی دەبینیتەه" (هەزار فەقی سلیمان: ۲۰۱۴ز: ۱۳۴). هەروەها "ئەو خواستەنە هەیه که لەدوو بنەرته سەرەکیەکانی لیکچواندن (لیچوو و لەوچوو)، تەنها (لیچوو) ی مابیتەهو لەگەڵ پەيوەستیکی (لەوچوو) نەرکەهەیی خۆی ڕۆلێی بینی" (د.ئی.دیس عبداللە: ۲۰۱۱ز: ۱۹۶).

واتە دەتوانین بەلێن ئەندامیکی لەشی مرف یان گیانداریک یان سیفەتیکیان بخوازیت بدریتە شتیک که ئەو ئەندام و سیفەتەیی نییه پەيوەندی نیوان هەردوو شتەکش لیکچواندنە، لەو جۆرە خواستەدا تەنیا لیچوو ماوه، که سیفەت یان ئەندامەهەیی بۆ وەرگیراوه، دەشی ببیتە نیشانەیی خواستەکه. ئیتر خواستنی شارو "لەبەر ئەوه پێی دەوتریت خواستنی شارو، چونکە ئەوهی که دەخوازیت بە ئاشکرا واژەهەیی دەرنابیت، بەلکو بەشیوهی درکە دەردەپیت، بەوهی که بەرگیای پەيوەستیکیه بۆی دەچین" (عبدالسلام سالار: ۲۰۰۳ز: ۵۵). وە خواستنی درکاو

واته"ئەو جۆره لێکچواندنیه که یهکێ له دوو بنهڕهته سههرهکیهکهی لێکچواندن (لێچوو) هاتوووه (لهوچوو) لابراره بهم جۆره خواستنی درکاو دروست دهبنیت" (محمد عیمان محمد: ٢٠٢١ ز: ١٢٢). بۆ نموونه دهروانیینه ئەم دێرهی صابری:

{چاوهکهه ئومیدی وهسلێ تۆیه مایهێ ژینهه}

{با بهرو زهردی نهچێ روحم به نیو ئهرواحی پاک} (دص: ١٢٨)

لێرهدا شاعیر رۆحی چواندوو به مڕۆف کهههستی ههیهو تێدهگات و دهلێت بابهره زهردی نهچێ روحم واته: روحی ئهوهنده ههست بهرزو ناسکه، تێگهشت که تۆ زۆر دواکهوتوویت له ژوان و چاوهروانی شاعیر بۆ بینینی یار، بهلێ وایه یاسای عهشق دهبنیت عاشق ههردهم له چاوهروانی بینینی مهعشووقه ههركاتیگهشت بهیار ئهوه خۆی لهخۆی دا مایهێ ژینه لهلای عاشق. شاعیر سیفاتێ تێگهشتنی به وشهیهك له مڕۆقهوه یان ههركیان لهبهركهوه خواستوه بۆ رۆح، بهمهش مڕۆف خۆی نههاتوو، بهلكو ئهو سیفتهیه که لێخواستراوه هاتوووه ههروهها رۆحنیش که بۆ خواستراوه هاتوووه: بهم شیوهیهی

رۆح/بۆخواستراوه. مڕۆف/لێخواستراوه (که دهرنهکهوتوو). با بهرو زهردی نهچێ/نیشانهیه

خواستراوه له مڕۆقهوه بۆ رۆح. یان وهکو ئەم دێره شیعرهێ شاعیرمان که چۆن خواستنی شاروهی بهکار هێناوه: {دركی غمی عهشقی تۆ وا چهقییه پای دل}

{قووتهی نووری نهما دیدیهی بینای روح} (دص: ٧٦)

شاعیر لێرهدا رۆحی چواندوو به مڕۆف که چاوی ههیهو دهبنینی و دهلێت: قووتهی نووری نهما دیدیهی بینای روح واته: بههۆکاری زۆری غمی عهشقی یار چوونه نیو ناخی دلێ عاشقهوه، بینایی روح کزبووهو توانی بینینی نهماوه، بێگومان

هه‌مووان ده‌زانین که روح چاوی نییه تا‌کو بینایی هه‌بی ئه‌وه مروّقه چاوی هه‌یهو عه‌شقی جوانیش ده‌بیّت و پاشان توشی غه‌می مه‌عشوقه‌که‌ی ده‌بیّت بۆیه لیره مه‌به‌ست له روح بۆخواستراوه بۆ مروّف و ئه‌ویش شاعیر خۆیه‌تی، به‌م پێیه‌ی خواره‌وه.

روح/بۆخواستراوه... مروّف/لێخواستراوه (که ده‌رنه‌که‌وتوه).. نووری نه‌ما دیدیه‌ی بینای روح/نیشانه‌یه

باسی دووهم: -جۆره‌کانی خوستن به‌پێی هه‌ستی و ژیری هه‌ردوو لایه‌نه‌که (بۆخواستراو، لێخواستراو):

چۆن له لێکچواندندا هه‌ستی و ژیری دوو لایه‌نه‌که به‌دیار ده‌که‌وی، به‌هه‌مان شێوه له خواستتیش به‌ دیار ده‌که‌ون، لێره‌دا ئه‌وه‌ی جیاوازه له نێوان هه‌ردوو جۆر ئه‌وه‌یه له لێکچواندندا هه‌ردوو لایه‌نه‌که له دێره‌ شیعره‌که‌دا به‌رچاو ده‌که‌وت، که‌چی له خواستندا ته‌نها لایه‌نێکیان ده‌رده‌که‌ویّت یان لێخواستراو که کاتی خواستی ئاشکرا‌بیّت یا بۆ خواستراو ئه‌میش کاتی خواستی درکاو بیّت. به‌م جۆره‌ش له خواستن دا به‌ چوار شێوه ده‌رده‌که‌ون که ئه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن:

۱- هه‌ستی به‌هه‌ستی (استعاره محسوس لمحسوس): لێره‌دا ئه‌م خواستنه‌ واته "خواستنه‌که هه‌ردوو لاکه‌ی هه‌ستی بن و به‌ هه‌سته‌کان درکیان پێبکین، وه ئاساییه ئه‌گه‌ر خواستراوه‌که هه‌ستی بیّت یان ژیری، به‌لام به‌زۆری هه‌ستی ده‌بیّت" (میریوان حسین فرحان و هه‌ژار فه‌قی سلیمان: ۲۰۱۷ ز: ۱۸۲). هه‌روه‌ها خواستی هه‌ستی "گواسته‌وه‌ی سیفه‌ته هه‌ستییه‌کانه بۆ چه‌مکه‌ پرووته‌کان" (د. سافیه محمهد ئه‌حمهد: ۲۰۱۳ ز: ۱۷۶). هه‌روه‌ک له‌م دێره‌دا صابری شاعیر ده‌لێت: {نیل و فوراتی چاوی تو خه‌رمانی پێ ناکورێته‌وه}

{ئاوی سه‌بووری بینه‌ ده‌س بێ سووده‌ گریان "الغیاب"} (دص: ۷۱)

خواستنیکی ئاشکرا له نیو دیری یه کهم دا ههیه که ههردوو وشه (نیل و فورات)ه، لێردها ئهشکی چاوی یاری به نیل و فرات چواندوو، واته لێخواستراو ههستییه که نیل و فراته ههروهها بۆخواستراویش بهههمان شیوه ههستییه که ئهشکی چاوی یاره ئهویش هه ههستی یه.

ب- ههستی به ژیری (استعاره المحسوس للمعقول): ئهم جۆره خواسته شاعیر شتیکی ههستییکراو دهخاویت بۆ شتیکی که به ههست و ژیری درکی بکهین، وه باشه بزانی که "وینهی ههستی به چهکی هاوچهرخ دا تهنه پیک ناهیریت لهسهر شیوازهکانی خوازه له پیکهینانی دا، بهلکو سنووری خواستن و خوازهو لیکچواندنیش دههزینی، وه کار بۆ هاوسهنگی و یهکسانی دهکات نیوان دروست و خوازه" (شیما عیسان محمد: ٢٠١١م: ٧). وهکو لهم دێردها صابری دهلیت:

{هههمیشه بولبولی روحم ئهخوینی} {له نیو گولزاری دلدا (فارغ البال)} (دص: ١٣٢)

خواستنیکی ئاشکرا له نیو دیری دووهمدایه له وشه (گولزار)، لێردها شاعیر هاتوو وهسفی قهبارهو ناخی دلی چواندوو بهگولزار بۆیه دهلیت خواستیکی ئاشکرا ههیه که ئهویش ههستی به ژیریوه لێخواستراو ههستییه که له وشه (گولزار) دهردهکهوێت و بۆخواستراویش ژیرییه که له وشه ناخی دلی شاعیره.

ج- ژیری به ههستی (استعاره المعقول للمحسوس): لێردها ئهم خواسته وا دهییت که "بابهتیکی ژیری بهیتریهوه و بخوازیت بۆ بابهتیکی ههستی" (میریوان حسین فرحان و ههژار فهقی سلیمان: ٢٠١٧ز: ١٨٢).

وهک لهم نمونهیهدا یابری شاعیر دهلیت:

{ئێتر خوش خوانه دائیم بولبولی روح} {له دهستی دل که بۆته عینی گولزار} (دص: ٨٦)

خواستنیکی ئاشکرا له نیو دیری یهکهه دا ههیه له ههردوو وشه‌ی (بولبولی روح) لێردها ههزو ئاره‌زوکانی خۆی به بولبولی روحی چواندوو، واته لێخواستراو ههستییه که بولبولی روحه کهچی بۆخواستراو ژیرییه که ههزو ئاره‌زوکانی شاعیره ئه‌ویش ژیرییه. یان له‌م دیره‌ی تری شاعیر:

{رهحمییکی خودا بینه دل ئه‌ی روحی شیرینم} دوا گیانمه فهرموو قه‌ده‌می بینه سهرینم} (دص: ۱۴۰)

لێخواستراو: روحی شیرینم. بۆ خواستراو: یار. نیشانه: دوا گیانمه فهرموو قه‌ده‌می بینه سهرینم.

خواستنیکی ئاشکرا له نیو دیری یهکهه دا ههیه که ههردوو وشه‌ی (روحی شیرینم) ه، لێردها له‌جیی ناوی یار (روحی شیرینم) ی به‌کار هیناوه واته یاری به روح چواندوو، واته لێخواستراو ژیرییه که روحه ههروه‌ها بۆخواستراو ههستییه که یاره.

د- ژیری به ژیری (استعاره معقول لمعقول): ئه‌و خواستنه‌یه که ههردوولایه‌نه‌که (بۆخواستراو و لێخواستراو) ژیری بن، دیاره ده‌بیت خواستراوه‌کش که له ژیرییه‌وه‌یه پێویسته ژیری بیت، وه‌ک صابری ده‌لێت:

{دزی پیری گه‌نچی عومری خوشه‌ویستمانی دزی} {بۆیه وا مات و کزین و شادمانیمان نه‌ما} (دص: ۵۲)

خواستنه‌که لێردها ئاشکرایه‌و له نیو دیری یهکهه دا ههیه که له وشه‌ی (عومر) ه، لێردها له‌جیی وشه‌ی سأل (عومری) ی به‌کار هیناوه واته: به‌به‌رده‌وام بوونی سأل و ته‌مه‌ن گه‌وره‌یی و گه‌نجیمان نه‌ماو ههروه‌ها به‌هۆی گه‌وره‌یی بی تاقه‌تی خوشیکانیش نه‌مان، هه‌ر ئه‌وه‌شه که وای کردوو مات و کزین، ته‌مه‌نی گه‌وره‌ بووه‌و تاقه‌تی هه‌جی نه‌ماوه، لێردها عومری گه‌نچی چواندوو

بهسأل كه پيک ديت له ژماره و ژيرههه پيش چووني، واته ليخواسترو ژيرييه كه عومره ههروهه بوخواسترو هه ژيرييه كه نهوئيش سآله.

ليخواسترو: عومر. بو خواسترو: سآل. نيشانه: دزي پيري.

باسي سي يهه: بهپي گونجاندني ههردو لايهههه (بوخواسترو، ليخواسترو):

لهرووي گونجاندني خواستروهه كه لهگهل دوو لايهههه دهبيت و ، ههروسي جوړهكهش له بههرهه دا خواستني ئاشكران.

١- خواستني رهه (الاستعارة المطلقة): ئه خواستنهيه كه دهسي ئه سيفهتهي لهگهلي هاتووه بوليخواسترو و بوخواسترو گونجاوبيت و دهبيت ههچيش نههاتي لهگهليان و گونجاو بي، وه ههروهه "بريتيه لهوهي پهيوهندييهك و گونجاندنيك ههبيت لهگهل يهكيك له ههردو لايهههه لي خواستروو بو خواسترو" (د.وداد نوفل: ٢٠١٥م: ٥٨). وه د.ديزيه سقال خواستني رهه واي دهناسينييت "بريتيه لهو خواستنهيه كه خالي بيت له ههموو ئه شتانهي كه بگونچيت لهگهل لي خواسترو يان بوخواسترو، نووسه يان شاعير دهستيشاني ههردو لايهههه بكات له پري پهيوهندي به هه سيفهتيكهوه يان به هه گوتهيك دا بيت" (د.ديزيه سقال: ١٩٩٧م: ١٦٥). له پيناسهيهكي تر دا خواستني رهه واهاتووه كه "خواستنهيه بهتايههههه يان ههدي سيما بهسترابيتهوه بو ههريههه له چوئرو و پيچوئروايش گونجاوبيت" (د.ئيدريس عهبدولا: ٢٠١١ز: ١٩٨).

ههروهه خواستني رهه لاي ههژار وا ئههاسريت ئه جوړه خواستنهيه كه يان ئهبيت بهتههه بهئيرييت يان بهسترابيتهوه به بوخواستروو ليخواسترووه "ههژار فهقي سليمان: ٢٠١٤ز: ١٥١). كهواته خواستني رهه ئه جوړه خواستنهيه كه ئهبيت بهتههه بهئيرييت يان بهسترابيتهوه به بوخواسترو و ليخواسترووه. وه خواستني رهه نيشانه سيفهتيك هاتييت پهيوهندي بهههردو

لایه‌نه‌که‌وه هه‌بیت (لێخواستراو + بۆخواستراو). وهک لهم دێره شیعره‌ی صابریدا که ده‌لێت:

{دڵ نه‌خۆشه ئینتزاری هاتنی جانانه‌یه‌}{با وجود به‌هاتنی ئهو شه‌مه‌عه ئهم په‌روانه‌یه‌}{(دص: ۱۷۸)}

لێخواستراو: دڵ. بۆ خواستراو: شاعیر. نیشانه: به‌هاتنی ئهو شه‌مه‌عه ئهم په‌روانه‌یه‌.

لهم دێره‌دا گهر بـروانه‌یه سهر نیشانه‌که ده‌بینین په‌یوه‌ندییه‌ک هه‌یه له‌نیوان نیشانه‌که‌و لێخواستراوه‌که که (دڵ)ه، هه‌روه‌ها به‌هه‌مان شیوه په‌یوه‌ندییه‌ک هه‌یه نیوان نیشانه‌که‌و بۆخواستراوه‌که (شاعیر)ه، وه له‌هه‌مان کات په‌یوه‌ندی له‌ نیوان خۆیان لێخواستراوو بۆ خۆخواستراویش هه‌یه. واته: په‌یوه‌ندییه‌کی ره‌ها هه‌یه له‌نیوان هه‌ر سێ پایه‌کانی خواستن لێ خواستراوو بۆخواستراوو نیشانه‌ بۆیه لێره‌دا خواستی ره‌ها دروست بووه. یا وهک ئهم دێره شیعره‌ی صابریدا که ده‌لێت:

{خودایه چاوی، چاوی من له چاوی به‌د بپاریزه‌}

{ئه‌گهر چی چاوه‌که‌م، چاوی ره‌ش و فه‌تتان و خۆین پێزه‌}{(دص: ۱۶۹)}

لێخواستراو: چاوه‌که‌م + چاوه‌که‌م. بۆ خواستراو: یار. نیشانه: چاوی ره‌ش و فه‌تتان و خۆین پێزه‌.

لهم دێره‌شدا گهر به‌ووردی دێره‌شیعره‌که بخوینینه‌وه ده‌بینین نیشانه‌که په‌یوه‌ندییه‌کی هه‌یه له‌ نیوان نیشانه‌که‌ خۆی و لێخواستراوه‌که که (چاوه‌که‌م)ه، هه‌روه‌ها به‌هه‌مان شیوه په‌یوه‌ندییه‌ک هه‌یه نیوان نیشانه‌که‌و بۆخواستراوه‌که (یار)ه، وه له‌هه‌مان کات په‌یوه‌ندی له‌ نیوان خۆیان لێخواستراوو بۆ خواستراویش هه‌یه‌که (چاوه‌که‌م و یاره). واته: په‌یوه‌ندییه‌کی ره‌ها هه‌یه له‌ نیوان هه‌ر سێ پایه‌کانی خواستن لێ خواستراوو بۆخواستراوو نیشانه‌ بۆیه لێره‌دا خواستی ره‌ها دروست بووه.

ب- خواستنی پالئورو (الاستعاره المرشحه): ئەم خواستنه بۆیه پئی دهوتریت خواستنی پالئورو چونکه ئەو پهیوهندییه وهکو نیشانهش (قرینه) زۆرجار دادهنریت که لهخواستنی ئاشکرادا ئاماژهی پیدرا بهلام ئەوهی که لێردها جیاوازه ئەوهیه که نیشانهکه پهیوهندی به لێخواستراوه ههیه تا بۆخواستراو ("ههژار فهقی سلیمان: ٢٠١٤ ز: ١٥١) بۆیه روون دهبیتهوه بهوهی که خواستنی پالئورو ئەو خواستنهیه که پهیوهندییهک ههیین له نیوان واتا گونچاوکهوه لهگهڵ لێ خواستراوهکه ئەمەش وادهکات زیاتر واتا رهسنهکه لهیادبکریت و بیته هوی به ههلبردنی ئەو بانگهشهکردنه خوازمیهی نهبیته بهلکو راستی بیت" (د.وداد نوفل: ٢٠١٥ م: ٥٨). بۆیه روون دهبیتهوه بهوهی که خواستنیکی بههیزه خوینهر وا ههست دهکات مهبهستی له لێخواستراوه که لهراستیدا مهبهستی بۆخواستراوه. واته دهگهین بهوهی خواستنی پالئورو ئەو خواستنه یه که سیفهتیکی تیایه گونجاوه لهگهڵ لێخواستراو، وهخواستنی پالئورو: نیشانه پهیوهندی ههبیته به (لێخواستراو).

وهکوصابری شاعیر لێردها دهلیت:

{سبهینانی وتم ئەو نازەنین و شاهی لیو ئالان} {گوناھیکی نهبوو دل داوی زولفانت له پی ئالان} (دص: ١٥١)

لێخواستراو: شاهی لیو ئالان. بۆ خواستراو: یاری شاعیر. نیشانه: داوی زولفانت.

لهم دێردها گهر بڕوانینه سهر نیشانهکه دهبینین پهیوهندییهک ههیه لهنیوان نیشانهکه که (داوی زولفانت) وه لێخواستراوهکه که (شاهی لیو ئالان) ه. واته: پهیوهندییهکی پالئورو ههیه لهنیوان ههردوو پایهکانی خواستن لێ خواستراوو نیشانه بۆیه لێردها خواستنی پالئورو دروست بووه. یان وهک ئەم دێره شیعهری تری صابریدا که دهلیت:

{شیری پیری دهست و پیی ئاسکی جوانی تیگشکاند}

{قوویتی سهرپه‌نچهو باسک و زرانیان نه‌ما} (دص: ٤٨)

هه‌روه‌ها به‌هه‌مان شیوه لهم دیره‌شدا ئه‌وه‌ی ده‌بینین نیشانه‌که که وشه‌ی
(تیگشکاند) ه‌ته‌ن‌ها په‌یوه‌ندی هه‌یه له‌گه‌ل لیخواستراو که ئه‌ویش (شیری پیری) ه‌.
واته: په‌یوه‌ندییه‌کی په‌تی هه‌یه له‌نیوان هه‌ردوو پایه‌کانی خواستن لیخواستراوو
نیشانه بویه لی‌ردها خواستی پالی‌وراو دروست بووه.

ج- خواستی په‌تی (الاستعاره المجرده): سه‌بارت بهم جو‌ره خواسته د.وداد
نوفل وا ده‌دویتی "بریتیه له‌ی په‌یوه‌ندییه‌ی به واتای گونچاوبیت به بو خواستراوه‌وه،
ئهمه‌ش لاوازی ئه‌و بانگه‌شه‌یه دهرده‌خات که یه‌کیتی بوونیک هه‌بیت نیوان هه‌ردوو
لایه‌نه‌که، وه گوینگر ئاگادارده‌کاته‌وه به‌رام‌به‌ر به خوازه" (د.وداد نوفل: ٢٠١٥م: ٥٨).

ئهم خواسته‌ش به‌وه ده‌ناسریت که "ئه‌وه‌یه که له رسته‌دا شتیکی وای
له‌گه‌ل‌دا بوتری که په‌یوه‌ندی به بوخواستراوه‌وه هه‌بی و له‌گه‌ل‌یا بگونجی" (عه‌زیز
گهردی: ٩٧٢ز: ٨١). گهر بروانین رای نووسه‌رانی فارس‌یش ئه‌وانیش وای بو
ده‌چن "ئهم جو‌ره خواسته به‌کار هینانی خواسته به‌شیوه‌یه‌کی گونچاو له‌گه‌ل
ووشه‌کان دا بیت و خواستی‌که به بی قسه‌و ده‌قدا روون ده‌کریته‌وه" (پوهاند عبدالقیوم
قویم: ١٣٦١ک: ١١٢). وه هه‌روه‌ها "ئه‌و وتراوه که دیت نیشانه‌یه وا ده‌کات مه‌به‌ستی
راسته‌قینه‌ی بو خواستراوه تا لیخواستراو" (م‌ریوان حسین فرحان وه‌ژار فه‌قی
سلیمان: ٢٠١٧ز: ١٨٤). واته‌ده‌توانین به‌لین خواستی په‌تی ئه‌و خواسته‌یه که
سیفه‌تیکی تیا‌یه گونچاوه له‌گه‌ل بوخواستراو. هه‌روه‌ها خواستی په‌تی: نیشانه
په‌یوه‌ندی هه‌بیت به (بو خواستراو).

هه‌ر وه‌کو صابری ده‌ل‌یت: {شه‌هیدی خه‌نجهری عه‌شقم، برینم کاریه ئهم شه‌و}

{له‌به‌ر چاوم عه‌ج‌ب "نیل وفرات" ئی جاریه ئهم شه‌و} (دص: ١٥٦)

لێخواستراو: نیل و فرات. بۆ خواستراو: ئەشکی یاری شاعیر. نیشانه: جاریه
ئەم شەو.

لێرەدا ئەوێ دەبینین نیشانهکه وشە (جاری) ه تنها پەيوەندی هەیه
له گەڵ بۆ خواستراو که ئەویش (ئەشکی یار) ه. واتە: پەيوەندییهکی پەتی هەیه له نێوان
هەردوو پایه کانی خواستن بۆ خواستراو نیشانه بۆیه لێرەدا خواستنی پەتی دروست
بووه.

گەر بمانهوی زیاتر ئاشنابین به نمونەێ تری خواستنی پەتی له لای
صابری پێویسته کات جاریکی تر چاویک بخشینینه دیوانی صابری و شاکاریکی تر
هه لێزێرین له هونهرەکانی شاعیرمان:

{به سه لامی دلی ئاتەش گەده تهسکینی هات} {به که لامی جگهري ریشمی
چاکردهوه باز} (دص: ٩٠)

لێرەدا ئەوێ دەبینین لێخواستراو هەیه که وشە (باز) ه
بۆ خواستراو کهش (چاوی یاره) نیشانهکه وشە (گەده تهسکینی هات) ه تنها
پەيوەندی هەیه له نێوان بۆ خواستراو که ئەویش (چاوی یاره) ه له گەڵ نیشانه که (گەده
تهسکینی هات) ه. واتە: پەيوەندییهکی پەتی هەیه له نێوان هەردوو پایه کانی خواستن
بۆ خواستراو نیشانه بۆیه لێرەدا خواستنی پەتی دروست بووه.

ئه نجام

- لهم توێژینهوهیدا گه‌شیتین به‌ چهند ئه‌نجامێک که‌ یه‌ک به‌ یه‌ک ده‌یخه‌ینه‌روو:.
- ۱- ئهم هونه‌رانه‌(خوازه‌ خواستن)، هه‌رده‌م له‌خزمه‌تی دروستکردنی وینه‌ی شیعییه‌وه‌ هونه‌ریکه‌ له‌ سه‌ره‌تای ده‌رکه‌وتنی ئه‌ده‌بییات دا تا ئیستا به‌ هه‌مان شیوه‌، ڕۆلی هه‌بووه‌ له‌ دروستکردنی وینه‌ی جوان و ناوازی شیعی دا.
 - ۲- هونه‌ری خوازه‌ (میتافۆر) هونه‌ریکه‌ له‌ناخی هونه‌ری لی‌کچوانده‌نه‌وه‌ هاتوه‌، به‌هه‌مان شیوه‌ جوهره‌کانی میتافۆریش، وه‌ک خوازه‌ی زمانی و خوازه‌ی ژیری و خواستن ، به‌هه‌موو سیفات و تایبه‌تمه‌ندییه‌کانیانیه‌وه‌.
 - ۳- صابری شاعیر زۆرینه‌ی جوهری هونه‌ره‌کانی خوازه‌ په‌یوه‌نده‌یه‌کانی به‌کار هێناوه‌ له‌ شیعه‌ره‌کانی دا، وه‌ک (خوازه‌ی هۆیی و کاتی وشوین و ژماره‌.....هتد) هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی‌کان وه‌ک(په‌یوه‌ندی که‌رتی و گشتی و رابردو و داهاوو و تایبه‌تی و گشتاندن و ئامیرو....هتد).
 - ۴ - ئه‌گه‌ر له‌ناو ناوه‌ڕۆکی شیعه‌ره‌کانی صابری وورد بینه‌وه‌، ده‌گه‌ینه‌ ئه‌و ڕاستیه‌ی که‌ شاعیر هه‌موو ئه‌و سیفات و مه‌به‌سته‌ خواستانه‌ی به‌کاره‌ی‌ناوه‌ که‌بو دروست بوونی وینه‌یه‌کی خواستن پێویستن.
 - ۵- صابری شاعیر چهندین هونه‌ری خواستی به‌کاره‌ی‌ناوه‌ له‌ هۆنراوه‌کانی دا، به‌پێ هاتن و نه‌هاتنی هه‌ردوو لایه‌نه‌که‌ی لی‌خواستراو و بو‌خواستراو. وه‌ک خواستی ئاشکراو درکاوه‌، وه‌ به‌پێ گونچاندنی هه‌ردوو لایه‌نه‌که‌ وه‌ک خواستی ره‌هاو پالیئوراو په‌تی، وه‌ به‌ پێی هه‌ستی و ژیریش.
 - ۶- بوونی جوهره‌کانی خواستی په‌تی و خواستی ره‌ها له‌ شیعی صابری دا، ئه‌وه‌ ده‌سه‌لمینن، که‌ شاعیر لهم هونه‌ره‌دا سه‌رکه‌وتوبوه‌ شاره‌زاییکی باشی هه‌بووه‌، به‌هۆی ئه‌وه‌ی به‌کاره‌ی‌نانی ئهم هونه‌رانه‌ پێویستی به‌ ژیری وردبینی زۆر هه‌یه‌، هه‌روه‌ها به‌کاره‌ی‌نانی هه‌روه‌ها به‌ساده‌یی نابیت، بو ئه‌وه‌ی وا له‌ خوێنه‌ر بکات که‌ هه‌ست به‌ وینه‌ جوانه‌کانی نێو هۆنراوه‌کان بکات، که‌ له‌ ڕی په‌یوه‌ندی نیوان لی‌خواستراو و بو‌خواستراوه‌ دروست کراوه‌.

سەرچاوه‌کان

سەرچاوه‌ی کوردی: //کتیب:

- ١- مستهفا، د. ئیدریس عەبدولاً: لایەنەرەهوانبێژییه‌کان لە شیعری کلاسیکی کوردیدا (بەنمونه‌ی
حه‌مدی و حاجی قادری کۆبی)، هه‌ولێر، ٢٠١١ ز.
- شیواز، چاپی مناره، هه‌ولێر، چ (١)، ٢٠١٢ ز.
- شیوازگه‌ری لادان، به‌ریوه‌به‌رتی چاپ و بلاک‌کردنه‌وه‌ی سلێمانی، ٢٠١٣ ز.
- کۆوانه‌کانی ره‌وانبێژی، چ (١)، هه‌ولێر، ٢٠١٣ ز.
- شیوازاناسی زمان، ده‌زگای چاپی نارین، هه‌ولێر، چ (١)، ٢٠٢١ ز.
- ٦- هه‌البێرگ، پیته‌رو دانهرانی تر: و. ئه‌نوه‌ر قادر مح‌مد، تیۆری ئه‌ده‌بی و شیوازاناسی، چاپخانه‌ی
ئهن‌دیشه، چاپی (٣)، سلێمانی، ٢٠١٨ ز.
- ٧- قاره‌مانی، جه‌عفەر: زانستی ره‌وانبێژی ئه‌ده‌بی، به‌شی دووهم - روونبێژی، چاپی (١)، زانستگای
کوردستان، ١٣٩٧ ک، ٢٠١٨ ز.
- ٨- کاله‌ر، جو‌ناسان: و. سه‌نگه‌ر نازم و هیمداد حوسین، تیۆری ئه‌ده‌بی کورته‌ ناساندنیک، چ (١)،
ناوه‌ندی فێربوون، هه‌ولێر، ٢٠٢٠ ز.
- ٩- هه‌وێزی، ده‌ریا جه‌مال: وێنه‌ی روونبێژی له‌ کۆمه‌له‌ شیعری (شه‌هید به‌ته‌نیا پیاسه‌ ده‌کات) دا،
چاپخانه‌ی که‌مال، سلێمانی، ٢٠٠٩ ز.
- ١٠- ئه‌حمه‌د، د. سافیه‌ مح‌مه‌د: لادان له‌ شیعری هاوچه‌رخ‌ی کوردیدا، ئه‌کادیمیای کوردی،
هه‌ولێر، ٢٠١٣ ز.
- ١١- پارسا، د. سه‌ید ئه‌حمه‌د: روونبێژی له‌ ئه‌ده‌بی کوردیدا، چاپخانه‌ی نالی، سنه، ١٣٩٧ ک،
٢٠١٨ ز.
- ١٢- گه‌ردی، سه‌رده‌ر ئه‌حمه‌د حه‌سه‌ن: بنیاتی وێنه‌ی هونه‌ری له‌ شیعری کوردیدا (١٩٧٠-
١٩٩١)، ده‌زگای سه‌رده‌م، سلێمانی، ٢٠٠٤ ز.
- ١٣- ده‌زیی، د. عب‌د‌الواحد مشیر: پراگماتیک و ره‌وانبێژی، چاپی (١)، هه‌ولێر، ٢٠١٥ ز.
- ١٤- په‌ره‌یزی، عب‌د‌ولخالق: به‌یانی کوردی، چاپی (١)، چاپخانه‌ی نفیس سرده‌شت، بۆکان، ئێران،
١٣٨٦ ک، ٢٠٠٧ ز.

- ۱۵- مه‌لوود، د.عبداللہ خدر: لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له شیعری همدی، چ یه‌که‌م، چاپخانه‌ی رۆشنیری، هه‌ولێر، ۲۰۰۴ز.
 - ۱۶- گهردی، عزیز: ره‌وانبێژی له ئه‌ده‌بی کوردیدا، المکتبه‌ الوگنیه، به‌رگی یه‌که‌م، به‌غداد، ۱۹۷۲ز.
 - ۱۷- سجادی، علاء الدین: ئه‌ده‌بی کوردی و لێ کۆ لینه‌وه له ئه‌ده‌بی کوردی، چاپخانه‌ی مه‌عارف، به‌غداد، ۱۹۶۷ز.
 - ۱۸- سوجادی، عه‌لادین: خوشخوانی، (گوزاره‌کاری، ره‌وانکاری، جوانکاری)، چاپخانه‌ی مه‌عاریف، به‌غدا، ۱۹۷۸ز.
 - ۱۹- که‌ریم، د.فرهاد قادر: بنیاتی وینه له شیعره‌کانی همدیدا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی رۆژه‌لات، هه‌ولێر، ۲۰۱۲ز.
 - ۲۰- بکر، د.محمد: په‌خشانه شیعری کوردی، چاپی (۱)، دزگای ئاراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۴ز.
 - ۲۱- چه‌لکی، مه‌سه‌ود یاسین: رۆلێ هونه‌رین روونبێژی دچیکرنا وینه‌ی هه‌ولێر کوردیدا، (چ (۱)، ئه‌کادیمیای کوردی، هه‌ولێر، ۲۰۱۲ز.
 - ۲۲- عومه‌ر، د.موحسین ئه‌حمه‌د: فره‌هنگی ئه‌ده‌بی، چاپخانه‌ی همدی، سلیمانی، ۲۰۱۲ز.
 - ۲۳- گهردی، موحسن ئه‌حمه‌د مسته‌فا: به‌هاری ره‌وانبێژی، چاپی (۱)، هه‌ولێر، ۲۰۱۳ز.
 - ۲۴- عیسا، هاوژین سلێوه: بنیاتی وینه‌ی هونه‌ری له شیعری شێرکۆ بیکه‌س دا، (چ (۱)، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی، ۲۰۰۹ز.
 - ۲۵- سلیمان، هه‌زار فه‌قی: روونبێژی له شیعری مه‌حوی دا، (چ (۱)، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی، ۲۰۱۴ز.
- ب// نامه‌ی ئه‌کادیمی:**
- ۱- کاکێ، حه‌مه‌ نوری عومه‌ر: شێوازی شیعری نوێی کوردیی کرمانجیی ناوه‌راست (۱۹۲۰- ۱۹۷۰)، نامه‌ی دکتورا، زانکۆی سلیمانی، ۲۰۰۹ز.
 - ۲- شعیا، رۆکان گوریل: هونه‌ره‌کانی ره‌وانبێژی له شیعری فۆلکلۆری کوردیدا، نامه‌ی ماسته‌ر، زانکۆی سلیمانی، ۲۰۱۴م.
 - ۳- قادر، شێرزاد عه‌بداللہ: لادان له شیعری [ره‌فیق سابیر]دا، نامه‌ی ماسته‌ر، زانکۆی سلیمانی، ۲۰۱۴ز.

- ۴- عبدولرحمان، عبدولسەلام سالار: رەوانبىژى لە شىعرى ئاليدا، نامەى ماستەر، زانکۆى سلېمانى، ۲۰۰۰ز.
- ۵- عبدولرحمان، عبدولسەلام سالار: وىنەى ھونەرى لە شىعرى (شىخ نوورى شىخ سالىح)دا، نامەى دىكتورا، زانکۆى سلېمانى، ۲۰۰۶ز.
- ۶- محمد، محمد عېمان: شىعەرىيەت لە ھۆنراوەکانى (مەلا عبدوللەى ئەحمەدىيان)دا، نامەى ماستەر، زانکۆى سەلاھەدىن، ھەولئەر، ۲۰۲۱ز.
- ۷- عثمان، نوزت احمد: رەوانبىژى لە شىعرى کلاسیکى کوردى بە نموونەى (مەلای جىزىرى و نالى)، ماستەرنامە، زانکۆى سەلاھەدىن، ۱۹۹۱ز.
- ۸- ھەمەکریم، ھۆگر جەمە: وىنە لە تاقىکردنەوى شىعرى عبدوللە پەشىودا، نامەى ماستەر، زانکۆى رانیە، ۲۰۱۷ز.
- ۹- محمد، یوسف علی: بنیاتی وىنە لە شىعەرەکانى (مېھرى)دا، نامەى ماستەر، زانکۆى یىلاح الدین، ھەولئەر، ۲۰۱۴ز.

ج// دیوان:

- صابری، شیخ عبدالرحمان شیخ نہجمدین: کۆکردنەوێ: دیوانی صابری، چ ۲، چاپخانەی ئاسیا، کەرکووک، ۲۰۰۸ ز.

د // رۆژنامەو گۆڤارهكان:

- ۱- احمد، دلداری ابراهیم و عبدالله، حلیمه خورشید و ابراهیم، آرام یوسف: هونهری خواستی دهوزانین بهدرخان سندیدا دیوانا(هوزانیت من) وهکونموونه، گ(زانکوی دهوک)، پهر بهندا: ۲۲، ژ(۱)، ۲۰۱۹ ز.
- ۲- عبدالله، د.روژان نوری: میتافور له شیعرهکانی هاوژین یلیوهدا، گ زانکوی کویه، ژ(۴۲)، سال نییه.
- ۳- عبدالرحمان، عبدالسلام سالار: پهیردن بهجیاوازی نیوان چهند هونهریکی رهوانیژی، گ(زانکوی سلیمانی)، بهشی(B)، ژ(۱۲)، ۲۰۰۳ ز.
- ۴- عبدالرحمان، عبدالسلام سالار: وینهی خواستن له شیعرهکانی شیخ نوری شیخ سالح دا، گ(زانکوی سلیمانی)، بهشی(B)، ژ(۱۷)، ۲۰۰۶ ز.
- ۵- دزمبی، عملی فمتاح: هونهرهکانی بهلاغت له مهم وزینی ئهحممیدی خانی دا، گ(کاروان)، جابخانهی دار افاق عربیه، بغداد، ژ(۲۴)، ۱۹۸۴ ز.

- ۶-فرحان، مریوان حسین و سلیمان، هژار فقهی: وینهی شیعی له شیعه‌کانی وه‌فایی دا(بهنمونه وینهی خواستن)، گ زانکوی که‌کووک، به‌رگی(۱۲)، ژ(۱)، ۲۰۱۷ز.
- (۲) سه‌رچاوه‌ی عه‌ره‌بی: ا-کتیب:
- ۱- بدوی، احمد احمد: من لبلاغه القرآن، دار نهضه مصر للطباعه والنشر والتوزیع، ط(۴)، القا‌ره، می‌ر، ۲۰۰۷م.
- ۲- الهاشمی، احمد: جواهر البلاغه فی المعانی والبیان والبدیع، دار الکتب العلمیه، ط(۴)، بیروت، ۲۰۰۲م.
- ۳- مطلوب، د.احمد و البصیر، د.کامل حسن: البلاغه و التطبيق، دار الاثیر للطباعه و النشر، جامع‌ه الموصل، ط(۲)، ۲۰۰۶م.
- ۴- فیود، د.بسیونی عبد الفتاح: علم البیان، مؤسسه المختار للنشر والتوزیع، ط(۳)، القا‌ره، مصر، ۲۰۱۰م.
- ۵- وایتوک، تریفور: تر: ایمان عبدالعزیز، الاستعاره فی لغه السینما، الطبعه (۱)، مصر، القا‌ره، ۲۰۰۵م.
- ۶- هوکس، تیرنس: الاستعاره، تر: عمرو زکریا عبدالله، المركز القومي للترجمه، القا‌ره، ط(۱)، ۲۰۱۶م.
- ۷- سقال، د.دیزی‌ره: علم البیان بین النظریات والاصول، دار الفكر العربی، ط۱، بیروت- لبنان، ۱۹۹۷م.
- ۸- عتیق، د.عبد‌العزیز: علم البیان فی البلاغه العربیه، دار النهضه العربیه للطباعه والنشر، بیروت، لبنان، ۱۹۸۵م.
- ۹- الجارم، علی و امین، مصطفی: البلاغه الواضحه، البیان و المعانی و البدیع، ط الاخیر، دمشق، ۲۰۰۷م.
- ۱۰- سلطانی، د.محمد علی: المختار من علوم البلاغه والعروض، دار العصماء، الطبعه الاولی، دمشق، ۲۰۰۸م.
- ۱۱- هلال، د.محمد غنیمی: النقد الادب الحديث، دار الثقافه والدار العوده، بیروت، ۱۹۷۳م.
- ۱۲- الادقی، محمد طاهر، المبسط فی العلوم البلاغیه(المعانی والبیان والبدیع)، المکتبه العربیه، بیروت، لبنان، ۲۰۱۱م.

١٣- نوفل، د.وداد ، علم البيان، مؤسسه حورس الدوليه للنشر والتوزيع، الاسكندريه، مَير، ط(١)، ٢٠١٥م .

ب//نامهي ئهكاديمي:

١- مخلوف، ربيع بن: المجاز بين التاصل البلاغي العربي والنظريات الاسلوبيه الحديثه، دكتوراه، جامعه باتنه ١، جزائر، ٢٠١٨م.

٢-لمجادی، سوريه: دلالات الاستعاره في شعر محمد عفيفي مطر ملامح من الوجه الامبيذ واقليسي انموذجاً، ماجستير، جامعه وهران، جزائر، ٢٠١١م.

٣- اسمان، سوماردي بن: المجاز في شعر الفرزدق، ماجستير، جامعه ام درمان الاسلاميه، خرطوم، السودان، ٢٠١٢م.

ج//رؤثنامهو گؤفارهكان:

١- حميد، تغريد مجيد: الاستعاره عنصراً فاعلاً في بناء الصوره الشعريه في شعر عبدالكريم راضي جعفر، مجله ديالي، عدد(٦٥)، ٢٠١٥م.

٢- المرشدي، سعد علي: جماليات الاستعاره في شعر سعدى يوسف، مجله مركز بابل للدراسات الانسانيه، مجلد(٥)، عدد(١)، ٢٠١٣م.

٣- محمد، شيماء عثمان: الصوره الحسيه في شعر فهد عسكر، مجله ابحاث البصره العلوم الانسانيه، مجلد(٣٦)، عدد(١)، ٢٠١١م.

٤-عسكر، هدى غازي: اساليب الاداء البياني والبديعي في شعر ربيع الرقي، مجله الفنون والاداب، عدد(٦٠)، ٢٠٢٠م.

٣) سهراچاوهي فارسي: ١-كتيب:

١- قويم، پوهاند عبدالقيوم ، فنون ادبي بيان، انتشارات پوهنتون كابل، تههران، ايران، ١٣٦١ك = ١٩٨٢م.

٢- جاني، محمد خليل ، معالم البلاغه درعلم معاني و بيان و بديع، انتشارات دانشگاه پهلوي، چ(٢)، شيراز، ئيران، ١٣٥٣ك = ١٩٧٤م.

الملخص:

بحثي الموسوم بـ(صابري والمجاز الشعري) محاولة لاستخراج وبيان الفنون المجازية في قصائد صابري، وفيه حاولنا تفسير وتوضيح اهم المقاصد المجازية في قصائد شاعرنا ونجعلها في متناول القراء،

بدون شك الشاعر صابري كان صاحب الهام شعري وموهبه خاصه، وله قدره وخبره في استخدام معظم الفنون المجازية في قصائده، واغنى بها الشعر الكوردي، ولعدم وجود بحث اكاديمي يتطرق عن المجاز في قصائد صابري فقد قمنا بهذا البحث.

يتكون مضمون هذا البحث يتكون من مقدمه وثلاثة اقسام مع النتائج، تناولنا في مقدمه مبررات اختيار الموضوع واهميته وكرسنا القسم الاول لمفهوم وتعريف الحقيقه والمجاز و المجاز العقلي وانواعها، اما القسم الثاني على ضوء الامثله الشعريه للشاعر نتطرق الى اقسام المجاز في قصائد صابري والمجاز اللغوي وانواعه وايضاً العلاقات المجازيه اللغويه ومفهوم الاستعاره واركائها، اما القسم الثالث فمخصص لانواع الاستعاره في قصائد شاعرنا صابري وبحسب وجوده من عدمه لاركان الاستعاره(المستعاره والمستعار منه)، وايضاً بحسب المحسوس والمعقول ل(المستعاره والمستعار منه)، وبحسب توافق اركان الاساسيه للاستعاره (المستعاره والمستعار منه)، وفي الاخير نتناول في بحثنا الاستنتاجات واهم ماتوصلنا اليه حول الفنون المجازيه والاستعاريه في قصائد (صابري)، ونرجوا من الله تعالى ان يكون بحثنا مكسباً علمياً لكل من يقرؤه .

الكلمات المفتاحية: مجاز ، مجاز شعري، صابري .

Abstract:

My research (Sabri and poetic metaphor) is an attempt to extract and clarify the figurative arts in Sabry's poems. We tried to explain and clarify the most important figurative purposes in our poet's poems and make them accessible to readers. Undoubtedly, the poet Sabry was the owner of poetic inspiration and a special talent, and he had his destiny and experience in using most of the figurative arts in his poems, and he enriched Kurdish poetry with it. Because there is no academic research dealing with metaphor in Sabry's poems, we have done this research.

The content of this research consists of an introduction and three sections with results. In the introduction, we dealt with the justifications for choosing the topic and its importance. We devoted the first section to the concept and definition of truth, metaphor, mental metaphor and their types. As for the second section, in the light of the poetic examples of the poet, we discuss the sections of metaphor in Sabry's poems, linguistic metaphor and its types, as well as the metaphorical linguistic relations and the concept of metaphor and its elements. As for the third section, it is devoted to the types of metaphor in the poems of our poet Sabry, and according to its existence or not, to the elements of metaphor (borrowed and borrowed from him), as well as according to the tangible and reasonable (borrowed and borrowed from him), and according to the compatibility of the basic elements of metaphor (borrowed and borrowed from), and in the last. We discuss in our research the conclusions and the most important findings about the figurative and allegorical arts in the poems of (Sabri), and we hope to God Almighty that our research will be a scientific gain for everyone who reads it.

Keywords: metaphor, poetic metaphor, sabri.